

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра української мови

«До захисту допускаю»

завідувач кафедри української мови,

доктор філологічних наук, професор

_____ Віра КОТОВИЧ

«_____» _____ 2025 року

Вивчення ойконімікону рідного краю в закладах загальної середньої освіти (на матеріалі ойконімів Долинщини)

Освітня програма: Середня освіта (Українська мова і література,
мова і література (англійська))

Спеціальність: 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)»

Предметна спеціальність: 014.01 «Середня освіта» (Українська мова і
література)

Додаткова предметна спеціальність: 014.02 «Середня освіта» (Мова та
зарубіжна література (англійська))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації: Магістр середньої освіти.

Вчитель української мови і літератури,
англійської мови та зарубіжної літератури.

Автор роботи – **Ірина ЯКИМІВ**

_____ підпис

Науковий керівник – д. філол. наук, проф. **Віра КОТОВИЧ**

_____ підпис

Дрогобич, 2025

Захист магістерської роботи

**Вивчення ойконімікону рідного краю в закладах загальної
середньої освіти (на матеріалі ойконімів Долинщини)**

(тема роботи)

Оцінка за стобальною шкалою: _____

Оцінка за національною чотирибальною шкалою: _____

Коротка мотивація захисту:

Голова ЕК

дата

підпис

ім'я, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ім'я, прізвище

АНОТАЦІЯ

Ірина Якимів. Вивчення ойконімії рідного краю в закладах загальної середньої освіти (на матеріалі ойконімів Долинщини)

У магістерській роботі досліджено ойконіми Долинщини та розроблено методику їх вивчення в закладах загальної середньої освіти. Розглянуто теоретичні засади ономастики як розділу мовознавства, що вивчає власні назви. З'ясовано, що ойконіми є унікальними носіями інформації про історію, культуру, менталітет народу та географічні особливості території.

Здійснено комплексний аналіз походження назв 57 населених пунктів колишнього Долинського району (нині частини Калуського району Івано-Франківської області). Систематизовано ойконіми за дванадцятьма словотвірними моделями. Розроблено та обґрунтовано методику вивчення ойконімів на уроках української мови, що передбачає використання різноманітних форм роботи: дослідницької діяльності, проєктного методу, ігрових технологій, укладання словників та цифрового контенту.

ABSTRACT

Iryna Yakymiv. The Study of oikonymy of the native land in general secondary education institutions (based on the material of oikonoms of the Dolyna region)

In this master's thesis, the oikonoms of the Dolyna region were examined and a methodology for their study in general secondary education institutions was developed. First and foremost, the theoretical foundations of onomastics as a branch of linguistics that studies proper names have been examined, with particular attention paid to the study of settlement names in onomastic and linguoculturological aspects. It has been established that oikonoms are unique carriers of information about the history, culture, mentality of the people, and geographical features of the territory.

A comprehensive analysis of the origin of the names of 57 settlements of the former Dolyna district (now part of the Kalush district of Ivano-Frankivsk region) was conducted. A methodology for studying oikonoms in Ukrainian language lessons has been developed and scientifically substantiated, involving the use of various forms of work: research activities, project method, game technologies, creation of dictionaries and digital content.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ОНОМАСТИКА ЯК РОЗДІЛ МОВОЗНАВСТВА, ЯКИЙ ВИВЧАЄ ВЛАСНІ НАЗВИ	9
I. 1. Дослідження власних назв поселень: ономастичний аспект.....	9
I. 2. Лінгвокультурологічний аспект вивчення ойконімів.....	16
РОЗДІЛ II. РОБОТА З НАЗВАМИ ПОСЕЛЕНЬ ДОЛИНЩИНИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	22
II. 1. Походження назв населених пунктів Долинщини.....	22
II. 2. Методика вивчення ойконімів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.....	38
II. 3. Експериментальна перевірка ефективності методики вивчення ойконімів у закладах загальної середньої освіти.....	46
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	54
ДОДАТОК	

ВСТУП

Ономастика – це лінгвістична дисципліна, що досліджує власні назви, які становлять найбільш численний лексичний шар української мови, нараховуючи мільйони одиниць. Специфіка власних назв, їхня динамічність, необмежена кількість надають ономастиці статусу перманентно актуальної наукової галузі. Вона оперує назвами різночасового та поліетнічного походження, які акумулюють значний обсяг лінгвістичної, культурно-історичної та етнографічної інформації, функціонуючи як унікальні артефакти культури. Власні назви є не лише об'єктом пізнавального інтересу, а й цінним джерелом для лінгвістичних досліджень, а також для інтердисциплінарного аналізу в межах інших народознавчих дисциплін. Зокрема, топоніми часто містять архаїчні лексичні елементи, що позначали історичні реалії, а також відображають унікальні фонетичні та дериваційні особливості мовної системи.

Наша робота присвячена вивченню ойконімікону рідного краю в закладах загальної середньої освіти. З усіх географічних назв, ойконіми традиційно найбільше цікавлять дослідників: учених, краєзнавців, учителів. Це пояснюють тим, що саме з поселеннями історично пов'язана основна діяльність людини. Цінність ойконімів зумовлює необхідність їх ретельного дослідження, зокрема й у контексті освітнього процесу. Адже розуміння історії та походження назв рідного краю сприяє не лише поглибленню знань, а й формуванню національної свідомості та патріотизму.

Актуальність теми. Досі ойконіми Долинщини не були об'єктом магістерського дослідження. Актуальність нашої роботи полягає в необхідності аналізу ойконімів цієї території та з'ясування їхнього пізнавально-виховного значення. Вивчення місцевих ойконімів не лише збагачує наші знання про історію та культуру рідного краю, але й відіграє важливу роль у вихованні національно свідомої молоді. Розуміння того, як виникли назви сіл і містечок, дає змогу глибше відчувати зв'язок з минулим. Саме тому надзвичайно важливо інтегрувати ці знання

в освітній процес. І наша робота спрямована на вивчення такого матеріалу на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Об'єктом дослідження є процес вивчення ойкономікону рідного краю. Це охоплює як власне ойконімний матеріал Долинщини, так і методику інтеграції цього матеріалу в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Ми прагнемо не лише систематизувати знання про назви населених пунктів регіону, а й розробити ефективні підходи для їхнього опрацювання в школі, щоб сформувати в учнів глибоке розуміння та повагу до історико-культурної спадщини рідного краю. Ключове слово «вивчення» у назві об'єкта дослідження має подвійне значення: це і наше наукове вивчення ойкономікону Долинщини (збір, систематизація, аналіз даних), і процес організації навчання учнів у закладах загальної середньої освіти, спрямований на засвоєння ними знань про ойконіми рідного краю та формування відповідних компетентностей.

Дослідження має значний науковий та практичний потенціал. Воно не лише збагачує українську ономастику та сприяє краєзнавчій роботі, а й має виховне значення, формуючи у здобувачів освіти почуття любові до рідного краю та усвідомлення своєї належності до творення історії краю. Воно також удосконалює освітній процес, надаючи вчителям ефективні інструменти для цікавого викладання краєзнавчого матеріалу. Дослідження уможливить отримати результати, які будуть корисними як для науки, так і для освітньої практики.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних засад ономастики та лінгвокультурології в контексті вивчення ойконімів Долинщини, а також зміст, форми та методи роботи з назвами поселень рідного краю в освітньому процесі.

Мета роботи – зібрати та здійснити семантико-мотиваційну і структурну характеристику назв поселень Долинщини та теоретично обґрунтувати й розробити методику вивчення ойкономікону окресленої території в закладах загальної середньої освіти.

Для досягнення мети дослідження ставимо такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні засади ономастики як розділу мовознавства, що вивчає власні назви, зокрема походження назв поселень.
2. Розкрити лінгвокультурологічний аспект вивчення ойконімів.
3. Зібрати та систематизувати ойконіми Долинщини, здійснити аналіз назв населених пунктів регіону.
4. Проаналізувати чинні навчальні програми з української мови на предмет рекомендацій щодо опрацювання ономастичного матеріалу в закладах загальної середньої освіти.
5. Розробити та обґрунтувати методику вивчення ойконімів на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти.

Матеріалами дослідження послуговували назви поселень, які раніше входили до Долинського району, а тепер є частиною Калуського району Івано-Франківської області.

Методика дослідження. Для теоретичного осмислення та узагальнення матеріалу застосовано загальнонаукові методи: аналіз та синтез для аналізу ойконімного матеріалу й педагогічних концепцій, узагальнення для формулювання висновків щодо теоретичних засад та практичних рекомендацій, а також індукція та дедукція для переходу від одиничних фактів про ойконіми до загальних закономірностей їхнього вивчення. Серед спеціальних лінгвістичних методів, які дали змогу детально дослідити ойкономікон обраної території, використано передусім описовий метод для всебічної характеристики зібраних ойконімів, їхнього походження та лінгвокультурологічних особливостей. Історико-порівняльний метод застосовано для простеження еволюції ойконімів, виявлення історичних змін у назвах населених пунктів Долинщини та встановлення їхнього зв'язку з історичними подіями. Порівняльно-типологічний метод дозволив зіставити особливості ойконімів Долинського краю з назвами інших регіонів чи мовних груп для виявлення спільних закономірностей та унікальних рис. Для обґрунтування методичних рекомендацій до викладання ойкономікону в закладах

загальної середньої освіти задіяно також і педагогічні методи: метод аналізу навчальних програм для оцінки чинного стану викладання ономастичного матеріалу та можливостей інтеграції ойконімів; метод педагогічного моделювання для розробки власної системи вправ, дидактичних матеріалів та форм роботи з ойконімами на уроках української мови; метод педагогічного експерименту для перевірки ефективності запропонованої методики в реальних умовах освітнього процесу; метод методичного синтезу для узагальнення результатів і формулювання конкретних рекомендацій щодо ефективного представлення ойкономікону в школі. Для обробки даних, отриманих під час експериментальної перевірки, використовувалися статистичні методи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснено комплексне вивчення ойкономікону Долинщини для його інтеграції в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Це передбачає систематизацію та аналіз значної кількості ойконімів регіону, що розширює базу даних української ономастики на регіональному рівні.

Практичне значення нашої магістерської роботи полягає в тому, що зібраний та систематизований у ній ономастичний матеріал, а також розроблені методичні рекомендації та дидактичний матеріал, можуть бути безпосередньо використані в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, зокрема на уроках української мови для поглибленого вивчення розділів словотвору, морфеміки, лексикології та розвитку зв'язного мовлення через призму місцевого матеріалу. Крім того, розроблені нами матеріали можуть успішно застосовуватися під час проведення виховних заходів, позакласної роботи, шкільних проєктів та краєзнавчих експедицій, присвячених вивченню історії та побуту малої батьківщини. Впровадження результатів дослідження в шкільну практику сприятиме не лише поглибленню предметних знань учнів, а й розвитку їхньої дослідницької компетентності та вміння працювати з довідковою літературою і формувати логічні судження та висновки.

Апробація роботи. Основні положення магістерської роботи заслухані та обговорені на засіданні кафедри української мови; за матеріалами дослідження виголошено доповідь на звітній студентській науково-практичній конференції, підготовлено та подано статтю до збірника наукових праць.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, а також додатку. Обсяг роботи 52 с., список використаних джерел нараховує 38 найменувань, а літератури – 40.

РОЗДІЛ І.

ОНОМАСТИКА ЯК РОЗДІЛ МОВОЗНАВСТВА, ЯКИЙ ВИВЧАЄ ВЛАСНІ НАЗВИ

І. 1. Дослідження власних назв поселень: ономастичний аспект

“В началі було Слово, і Слово було в Бога, і Слово було Бог. Воно було споконвіку в Бога. Все через Нього сталося, і без Нього ніщо не сталося, що повстало,” – стверджує Книга Книг нашого буття – Біблія. Усе, що пізнає людина, отримує свою назву і лише завдяки цьому існує у свідомості. За словами вчених, “отримати ім’я – значить укоренитися у ментальності, на ментальному рівні слова і тим самим знайти нескортність” [9, 93]. Такою ж “несмертною”, вічною є й ономастика, адже це розділ мовознавства, що вивчає власні назви.

Кількість власних назв у будь-якій мові значно перевищує обсяг загальних (апелятивів). Ця особливість пропріальної лексики проявляється не тільки в кількісній перевазі, яка може бути набагато більшою, але й у значно інтенсивнішому темпі її розвитку. До прикладу, в українській мові власні назви переважають загальні назви вдесятеро. Цей факт часто залишається непоміченим, оскільки саме апелятиви формують основу повсякденного мовлення та лексичного ядра мови, і саме їх носії мови використовують частіше, ніж оніми. Зазвичай, за винятком специфічних текстів (таких як списки виборців чи телефонні довідники), власні назви становлять не більше 5% від загального обсягу. Однак, якщо звернути увагу на результати досліджень мовознавців, твердження про чисельну домінацію онімів у кожній мові є цілком обґрунтованим [34, 70].

До пропріальної лексики належать не тільки антропоніми (імена людей) та топоніми (географічні назви), а й численні інші класи. Кожен із них об’єднує власні назви конкретних категорій об’єктів або явищ. Серед них – найменування різноманітних установ, закладів, інституцій, організацій та підприємств. Сюди ж входять назви творів мистецтва: музики, живопису, а також назви періодичних видань, наприклад, часописів і газет. Крім того, це іменування великих

літературних та наукових праць та малих творів. Окрему групу складають найменування галактик, комет, планет, зірок тощо.

Унікальні функціональні та лінгвістичні особливості такої лексики зумовили появу окремої галузі мовознавства, присвяченої їхньому дослідженню, яка отримала назву *ономастика*. Це дисципліна мовознавства, яка зосереджується на вивченні власних назв, або онімів. Вона охоплює їхню структуру, системну організацію, особливості функціонування та походження.

Чимало праць написано з ономастики. Її вивчення започаткували такі відомі мовознавці, як А. Білецький, Д. Бучко, В. Горпинич, І. Желєзняк, Ю. Карпенко, А. Непокупний, В. Німчук, О. Стрижак, М. Худаш, К. Цілуйко та ін.

Ономастика як галузь мовознавства класифікується за двома основними критеріями. За напрямками досліджень виділяється теоретична, описова, історична, прикладна та поетична ономастика. А залежно від об'єкта вивчення – антропоніміка (імена людей), топоніміка (географічні назви), космоніміка (назви космічних об'єктів), теоніміка (імена божеств), зооніміка (клички тварин), ергоніміка (назви організацій), хрононіміка (назви періодів часу), хрематоніміка (назви предметів) та інші підрозділи. Варто зазначити, що раніше ономастикою також називали сукупність усіх онімів, проте зараз це називають ономастикомом.

Головні напрями вивчення онімів це структурно-словотвірний та лексико-семантичний. З погляду структури, власні назви можуть бути однослівними (так звані ономастичні лексеми), та і дво- або багатослівними (ономастичні синтаксеми). При цьому ономастичні лексеми можуть базуватися на одній основі або ж бути єдиним неподільним ономастичним цілим, в якому з'єднуються дві чи більше основ. Лексико-семантичний підхід до вивчення власних назв передбачає аналіз їхнього значення перед процесом номінації, яке називають доономастичним (тобто внутрішня форма вихідного слова), визначення їхньої функціональної ономастичної семантики, а також дослідження так званого постономастичного значення, яке формується в процесі використання [35, 12].

Праці вчених підтверджують особливий характер власних назв, що передусім проявляється у їхній своєрідній семантиці, котра зумовлена функцією онімів, яка розрізняє та індивідуалізує значення таких слів. У них відображаються різноманітні риси історії народу-творця: його культура, повсякденне життя, професії, виробнича діяльність, традиції, світогляд, міграційні шляхи, географічні особливості місцевості, флора і фауна тощо. Отже, власні назви є своєрідними збереженими назвами багатьох понять та речей, які давно активно не використовують або які не зафіксовані в стародавніх писемних пам'ятках [13, 39].

У пропріальній лексиці прихований цінний матеріал для аналізу особливостей діалектів (на різних мовних рівнях), а також міжмовних взаємодій. Тому для ономастики є надзвичайно важливим довгостроковий напрям описової лінгвістики, який передбачає фіксацію, систематизацію та інтерпретацію структури, значення і функцій власних назв. Матеріали, зібрані ономастикою, активно використовуються історією, географією, археологією, етнографією та іншими науковими сферами. Своєю чергою, ономастика також спирається на здобутки вище згаданих дисциплін.

Ойконіми — це особливий вид топонімів, що позначають власні назви будь-яких населених пунктів: хуторів, селищ, міст чи сіл. За типом поселення їх ділять на астіоніми (полісоніми), які стосуються міських поселень (як-от *Долина, Болехів, Дрогобич*), та комоніми — назви сільських поселень (наприклад, *Оболоння, Витвиця, Гошів*).

Українська ойконімія розвинулася на давньоруському фундаменті, проте зберегла декотрі праслов'янські елементи. Лексичною основою назв населених пунктів є як апелятиви, так і оніми, зокрема антропоніми, гідроніми, зооніми тощо. У кожному ойконіму якого-небудь регіону наявна своя певна мотивація, і тому вони так важливі для пізнання української мови, історії та культури.

За останні роки у галузі ономастики захищено низку дисертацій. Ці роботи присвячені як аналізу ойконімії окремих регіонів (до прикладу, Покуття – Д. Бучко,

Буковини – Ю. Карпенко, Львівщини – Є. Черняхівська, Опілля – В. Котович), так і вивченню конкретних ойконімних моделей (наприклад, назв на *-ин, -ів* – З. Купчинська; *-jь, -ja, -je* – Л. Радьо; *-ани, -яни* – І. Царалунга).

Матеріал, пов'язаний з ойконімами, має велике значення у комплексних топонімічних дослідженнях (В. Лобода, Т. Поляруш, М. Юрків) та працях, у яких здійснено аналіз поетонімів (Л. Белей, Н. Колесник, О. Карпенко). Крім того, на сьогодні вже створено низку словників ойконімів, авторами яких є Д. Бучко, М. Габорак, В. Котович, В. Лучик, Я. Пура, М. Худаш, В. Шульгач, М. Янко, В. Яцій та ін.

В українській топоніміці існує багато досліджень, присвячених ойконімам, які публікуються як у загальнолінгвістичних, так і у спеціалізованих ономастичних збірниках. Сьогодні ономастика зосереджується переважно на регіональних дослідженнях, що дає змогу охопити всі назви певної території. Майже кожен район України має довідники з історії його заселення та походження ойконімів. Раніше така інформація активно поширювалася засобами масової інформації.

Таке поживавлення вивчення назв населених пунктів, можливо, впливає не тільки завдяки їхній поширеності, але й, на перший погляд, відносною нескладністю внутрішньої форми цих слів, що, однак, часто спричиняє хибні судження. На думку М. Торчинського, сьогоdnішній рівень досліджень ойконімів в Україні є доволі високим, що фактично не дає змоги використовувати “народну етимологію” у цих процесах [34, 45]. Ареальні та регіональні дослідження сприятимуть створенню всеукраїнського історико-етимологічного словника ойконімів.

Історія назв українських поселень започаткована періодом Київської Русі, продовжувалася в часи Середньовіччя та утвердилася на кінець XIX – початок XX ст. Сьогодні завершується процес деколонізації та дерусифікації назв, повернення до прадавніх основ..

Ойконіми, подібно до інших топонімів, вивчаються у двох основних аспектах. По-перше, це визначення тематичних груп згідно з лексичними значеннями їхніх основ (йдеться про їхню лексико-семантичну характеристику). По-друге, це розподіл ойконімів за типами структури, які сформувалися на загальнослов'янській мовній базі й збереглися до сьогодні. Виокремлення словотвірних моделей ойконімів дозволяє визначити ареал поширення цих назв, що, своєю чергою, вказує на історичний розподіл та найменування територій [40, 12].

За способом деривації назви населених пунктів розділяють на дві групи. До першої належать ойконіми доойконімного рівня деривації, так звані первинні. Ці назви виникли внаслідок ойконімізації, тобто перетворення на ойконім, назв певних груп людей, наприклад, *Балюки, Бейзими, Бондарі, Воскобійники, Мовчани, Рудники, Чумаки*, топографічних загальних назв, таких як: *Низ, Низи, Гора, Гірки, Греблі* або інших груп власних географічних назв, зокрема гідронімів: *Лохвиця, Стрий, Хорол*. Мотивуючими основами для назв населених пунктів також служили імена та прізвища як чоловіків (*Лазар, Щерблюк*), так і жінок, і, що цікаво, серед останніх переважно ставали ойконімами андроніми (*Гаврилючка, Жигалиха*) [2, 162].

Ойконіми, що виникли шляхом онімізації безсуфіксних та суфіксальних апелятивів, складають найчисельнішу групу первинних назв. Твірними основами для таких ойконімів найчастіше слугують географічні терміни, такі як озеро, степ, гора, ліс, вода, ріка тощо. Ю. Карпенко вказував на принципову різницю між географічними термінами та топонімами: перші позначають клас однорідних географічних об'єктів (виражають поняття), тоді як останні іменують конкретні, окремі предмети (не виражають його) [13, 39].

Семантичний діапазон базової апелятивної лексики, що лягла в основу цих ойконімів, досить широкий. Найчастіше джерелом для таких ойконімів-дериватів виступають географічні терміни, які можуть використовуватися як в однині: *Гора, Долина, Горбок, Байрак, Діброва, Вершина*, так і в множині: *Гори, Горбки, Вершини*.

На вибір категорії числа в ойконімах впливало те, чи були відповідні об'єкти, що послужили мотивуючою ознакою для найменування поселень, представлені в однині чи множині [15, 47].

До такого способу творення ойконімів також відносяться відтопографічні назви на зразок *Загір'я*, *Міжгір'я*. Ці назви населених пунктів виникли з апелятивів, утворених шляхом конфіксації (префіксально-суфіксальним методом). Разом з ландшафтно-топографічними лексемами, на назви населених пунктів перетворювалися й адміністративно-господарські терміни (*Слобода*, *Хутір*, *Дворище*). М. Габорак зазначає, що на Прикарпатті найпоширенішою твірною основою для таких ойконімів був термін *слобода* або *словідка*, який вказував на виникнення поселень на вільних землях, мешканці яких тимчасово звільнялися від феодалських повинностей [6, 10].

Іноді внутрішня форма ойконімів сягає основ слів, що позначають типи житла. Лексико-семантичний діапазон таких загальних назв надзвичайно широкий. Наприклад, українські ойконіми *Землянка*, *Курінь*, *Зруб*, *Мазанка*, *Бурдей* утворені від апелятивних позначень різних видів українського помешкання. Власними назвами населених пунктів також ставали інші апелятиви: назви рослин (*Крушина*, *Липа*), квалітативні назви (*Перешкода*, *Вигода*), абстрактні іменники (*Українка*) тощо. Автор навчального посібника “Українська ономастика” вважає, що “з широкого семантичного поля лексем, що позначали різновиди поселень, ойконімія у своїх номінативних цілях віддає перевагу тим словам, котрі несуть додаткове інформаційне навантаження” [34, 161]. Це можуть бути слова, що вказують на розмір поселень, їхні специфічні господарські чи військові призначення, їхнє відношення до головного населеного пункту, або ж слова, пов'язані із соціально-політичним, соціально-релігійним чи особливим правовим статусом.

Учені виявили цікаві закономірності у використанні орографічних термінів для позначення ландшафту. Вони вважають, що “топонімна реалізація ландшафтних термінів залежить не лише від фізико-географічних реалій, а й від

психологічних чинників, ономастичних смаків та уподобань тих, хто дає назви” [10, 95]. Дослідники стверджують, що використання терміна “долина” в українській топонімній номінації “пов’язане з притаманним українцям м’яким ліризмом, поетичністю, відчуттям прекрасного” [39, 22]. Цей термін нагадує про мальовниче село, оточене зеленню, деревами, кущами, співом птахів, де повільно тече річка, а ставок відображає небо. Ці асоціації особливо відчутні у традиційних сталих назвах, як-от, *Весела Долина*, *Мирна Долина*, *Золота Долина*, *Зелена Долина*. Не оминуло цього терміну й місто *Долина* — адміністративний центр Долинщини. На думку науковців, ще тісніше з національним ономастичним менталітетом пов’язані терміни “поляна” та “діброва”: ойконім “*Поляна*” зафіксовано 16 разів в 11 областях, а термін “*діброва*” — майже 50 разів у назвах населених пунктів у 20 областях. Подібних аналогів не знайдеш в інших ойконімічних системах, наприклад, в американській.

І нарешті друга група — це ойконіми ойконімного рівня деривації (вторинні), які утворюються за допомогою ойконімотворчих формантів, переважно від імен людей, рідше — від апелятивів. Прикладами є *Перекопівка* (від *перекоп*), *Плішивець* (від *плішивий*), *Петрове* (від *Петро*), *Зіньків* (від *Зінько*), *Калинівка* (від *Калина*), *Безпальче* (від *Безпалець*).

Отже, ойконіми — це справжній скарб нашої історичної та культурної спадщини. Вони відображають соціальну й політичну структуру суспільства, традиції та світогляд, діяльність, виробництво і повсякденне життя, а також міграційні процеси, топографічні особливості місцевості, її флору і фауну. Це надійне джерело для дослідження питань історичного словотвору, іншомовної лексики та міжмовних контактів.

I. 2. Лінгвокультурологічний аспект вивчення ойконімів

Збільшення кількості ономастичних досліджень та розширення обсягу залученого матеріалу постійно ставлять перед ономастами нові виклики. Уже тривалий час є усвідомлення, що без аналізу онімів неможливо досягнути історію розвитку мови та повноцінно описати її лексичний склад. Як стверджував Ю. Карпенко, “для становлення нової науки необхідні, окрім потреби в цій науці, дві речі: 1) організаційні дії та 2) осмислення методології й методики цієї науки” [13, 40]. Засновником ономастики як науки в Україні він назвав К. Цілуйка, “а от з методологією та методикою вийшло складніше” [13, 41]. Звісно ж базою розроблення кожного наукового дослідження є методологія.

Сучасна українська академічна ономастика розвиває науково-теоретичне підґрунтя, закладене в попередні роки, вдосконалюючи методику опису та дослідження онімного матеріалу. Якщо згадати минуле, то підхід до аналізу онімів завжди був багатоаспектним [4, 73].

Останнє десятиліття характеризується поширеною тенденцією – етнолінгвістичною спрямованістю ономастичних досліджень. Вона пов'язана з мовними, етнокультурними та етнопсихологічними чинниками функціонування мови. З лінгвокультурологічного погляду онім розглядається як мовна одиниця, що набула еталонного, символічного, образно-метафоричного значення в певній культурі й фіксується в міфах, легендах, переказах, обрядах та релігійному дискурсі цієї культури. Дослідники наголошують, що суспільство перебуває в постійному русі, і в різні часи люди сприймають світ по-своєму. Тому постає завдання конструювати особливу, історично обумовлену картину світу.

Взаємодія мови й культури є однією з ключових проблем у лінгвістиці, адже мова не лише творить культуру, а й розвивається у її межах. Кожен період науки, як і інших сфер життєдіяльності людини вимагає свого. Сучасний антропоцентризм, формуючи нову наукову парадигму, пожвавлює пізнання мови в лінгвокультурологічному аспекті.

Матеріалом досліджень лінгвокультурології, надзвичайно багатогранного явища, є національна мова у всіх її виявах та різновидах [15, 22], а також втілений в мові менталітет народу та національна культура [15, 216].

Початки цієї наукової сфери сягають глибокої історії, а її фундаторами цілком обґрунтовано визнають німецького вченого Вільгельма фон Гумбольдта. Він розробив концепцію нерозривності “духу народу”, його мови та культури. Не менш важливим є доробок українського лінгвіста О. Потебні. Він створив людиноцентричні, лінгвопсихологічні та лінгвофілософські лінгвістичні теорії. На переконання вченого, у внутрішній формі слів є відображення співвідношення змісту думки до свідомості: вона демонструє, як людина сприймає власну ідею [14, 218].

Сучасні науковці відстежують еволюцію цих ідей, починаючи з мовно-культурних досліджень культурологів, психологів, антропологів, філософів, лінгвістів кінця XIX ст. Це включає праці європейських неогумбольдтіанців, а також послідовників школи Едварда Сепіра та Бенджаміна Ворфа. Цей розвиток тривав до середини 1990-х років, коли лінгвокультурологія відкрито здобула визнання.

Нині лінгвокультурологія функціонує як суміжний напрямок, що поєднує етнолінгвістику, етнопсихологію та когнітивістику. Тобто це галузі, які досліджують прояви національного духу та свідомості з різних ракурсів, враховуючи теоретичні основи етнології [14, 3]. М. Жуйкова вважає лінгвокультурологію “філософією мови й культури” [10, 95] та описує її як “взаємозв’язок і взаємодію” цих двох феноменів, стверджуючи, що її головне завдання “пошук механізмів такого зв’язку” [10, 96]. Лінгвокультурологія є інтерпретацією мовних явищ у контексті культури, дозволяючи досягнути культуру за допомогою мови.

Оскільки лінгвокультурологія описує наявні в синхронії засоби та способи взаємодії культури й мови, а її завдання – аналіз мовних і культурних явищ у їхній

взаємозумовленості [14, 138], то ця дисципліна не може ігнорувати ономастичні феномени. Культурологи та самі лінгвокультурологи рідко використовують дослідницький інструментарій класичної ономастики, а ономасти, своєю чергою, не завжди беруть до уваги культурні явища та процеси, що стосуються творення власних назв. Цією ситуацією нерідко користувалися аматори, представляючи паралельні дослідження в ономастиці та лінгвокультурології як абсолютно різні погляди. Однак насправді про жодні розбіжності не йдеться. Ономастика та лінгвокультурологія “рідні посестри” [15, 40] за своїм предметом вивчення, адже лінгвокультурологія орієнтується на мовний чинник у людині й культурний – у мові [15, 38].

У контексті культури слово виступає як основний будівельний елемент, а пропріальна лексика специфічно й особливо зберігає початки мовної культури, фіксуючи певну частку інформації, призначений для комуніканта [1, 8]. Нинішня лінгвістика, зосереджена на антропоцентричному підході, особливо виділяє власні назви в лексичному просторі, а назви населених пунктів – в ономастичному. М. Жуйкова зазначає, що цей принцип проголошує центральну роль людей в усіх мовних виявах. Кожне лінгвістичне явище аналізується як об’єкт, створений “людиною і для людини” [10, 97]. У процесі найменування ім'я не лише слугує імпульсом для розвитку культури, вводячи людину у всесвіт символів, а й само є її наслідком. Його значення формуються в культурному просторі, спираються на нього та ним же регулюються. Ці особливості роблять ім'я одним із ключових показників типу культури [5, 109].

Ойконіми, як і інші власні назви, виникли пізніше, ніж загальні [3, 8]. Серед пропріальної лексики ойконіми займають середнє місце за давністю: вони зазвичай молодші за гідроніми та антропоніми, але старші за урбаноніми й ергоніми. Тож у таких власних назвах надзвичайно важливо розпізнати культурний підтекст, що стоїть за ономастичними одиницями, і який дозволяє співвіднести їхні глибинну суть, тобто культуру, з поверхневими структурами [38, 3].

Дослідження в галузі культурологічної ономастики включають кілька ключових напрямків. По-перше, це пошуки мотивів номінації, які відображають духовну та матеріальну культуру, трансформуючи її в окремі назви або цілі системи назв. По-друге, це знаходження в онімі додаткової інформації, що ґрунтується на історичних, цивілізаційних, аксіологічних, суспільних та релігійних фактах, незалежно від його внутрішньої форми. По-третє, це розгляд змін у назвах, зокрема на функціональному рівні (наприклад, перехід від нейтральної функції до експресивної, символічної або політичної).

Дослідники підкреслюють, що соціально орієнтоване вивчення ономастиконів враховує весь набір позамовних параметрів [7, 34]. Мовна та культурна інформація, що міститься в назвах поселень, тісно взаємопов'язана. В одних випадках мовознавство допомагає зрозуміти культуру, а в інших – культура підштовхує до розшифровки мовних правил найменування. Тому йдеться про лінгвокультурні коди, які пояснюються в ойконімах обов'язково, охоплюючи різноманітні лексико-семантичні групи загальних назв та класи власних імен. Сьогодні неможливо аналізувати ці власні назви окремо від інших класів онімів або суто з лінгвістичного (тобто ономастичного) погляду.

Аналіз ойконімів з лінгвокультурологічного аспекту, хоч і відрізняється від етимологічного, лексико-семантичного чи структурно-словотвірного, проте ці підходи є фундаментом для створення лінгвокультурного конструкта. У сфері ономастики вже починають використовувати результати досліджень лінгвокультурології, проте поки що не час говорити про становлення окремої дисципліни – лінгвокультурологічної ономастики [15, 29]. Ймовірно, це і не є необхідним, особливо при аналізі ойконімів. Ономастичного обґрунтування онімів не може замінитися лінгвокультурологічним. Лінгвокультурологія радше вказує на культурні джерела та спрямовує мовні теоретичні дослідження у річище людиноцентричного, духовного та національного.

Лінгвокультурологічний аспект ономастичних досліджень фокусується на аналізі національно-культурного підґрунтя, на якому формуються та розвиваються системи пропріальної лексики [14, 78]. Він ілюструє взаємозв'язок між процесом творення назв з національним менталітетом, культурою й етнічною свідомістю. Лінгвокультурологічний аналіз сприяє виявленню територій попереднього проживання окремих етнічних груп, їхніх міграційних шляхів, а також встановленню культурних і мовних взаємозв'язків між народами.

Лінгвокультурологічний підхід передбачає аналіз впливу позамовних чинників на формування топонімії, тлумачення семантики топоніма як віддзеркалення культури того, хто давав назву, а також визначення ролі та значущості культурно-історичного компонента в процесі найменування топонімів.

При лінгвокультурологічному аспекті не обмежуються лише аналізом мовних одиниць, а й розкривають їхню семантику, асоціації, конотації, та відтінки [14, 80]. Для цього необхідно брати до уваги енциклопедичну інформацію, попередньо чітко слід визначити принципи відбору. Є ще один аргумент, чому лінгвокультурологічні дослідження повинні доповнювати ономастичні студії, а не витісняти їх. Закодована в онімі культурологічна інформація зазвичай розкривається в певний момент часу. Проте вивчення розвитку в часі показує, що ойконім впродовж існування нерідко значно змінюється на фонетичному, словотвірному, морфемному рівні. Саме тому ономастичні дослідження постійно зосереджені на синхронно-діахронному векторі. Отримані результати лише завдяки такому підходові об'єктивні.

Лінгвокультурологічний аспект ономастичних досліджень — це поєднання мовного, а це етимологічний, словотвірний, стратиграфічно-просторовий, лексико-семантичний, синхронно-діахронний; та культурологічного (матеріально-духовний, національно, етно- та соціально орієнтований) аналізу ойконімів. У такому аналізі ведеться своєрідний міждисциплінарний діалог: географія відповідає на запитання — де?, історія ж розповідає “коли”, лінгвістика пояснює

“як”, а культура дає змогу з’ясувати — чому назва саме така, а не інша. “Ономастико-культурологічне вивчення оніма — це вміння почути мову мови власної назви” [16, 14].

Отже, у першому розділі магістерської роботи закладено теоретичну базу для подальшого практичного дослідження. Насамперед ми розглянули ономастику як окремий розділ мовознавства, що спеціалізується на вивченні власних назв. Вона є не просто каталогом імен і найменувань, а наукою, що аналізує походження, структуру, функціонування та еволюцію власних назв у мовній системі. Особлива увага приділена дослідженню назв поселень — ойконімів. Ми розглянули їх з двох ключових аспектів. Ономастичний аспект дозволив простежити етимологію та словотвірну структуру місцевих назв, виявити закономірності їхнього виникнення та розвитку, а також класифікувати їх за певними ознаками. Це стало основою для розуміння того, як мова фіксує і зберігає інформацію про історичні події, особливості ландшафту та діяльність людей. Паралельно ми розглянули лінгвокультурологічний аспект вивчення ойконімів. Цей підхід дав змогу вийти за межі суто лінгвістичного аналізу і розглянути назви поселень як важливий елемент культурної спадщини. Ойконіми функціонують не лише як географічні маркери, а й як носії інформації про світогляд, вірування, історичні події та менталітет народу. Отже, назва поселення — це своєрідний лінгвокультурний текст, що зберігає пам’ять поколінь і віддзеркалює унікальність певної території.

РОЗДІЛ II.

РОБОТА З НАЗВАМИ ПОСЕЛЕНЬ ДОЛИНЩИНИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

II. 1. Походження назв населених пунктів Долинщини

Назви поселень – це унікальне віддзеркалення людської свідомості, мови та мовлення. Вони вважаються неоцінним народним надбанням. Це живі свідки глибокого, подекуди доісторичного минулого народу. Вони свідчать про заселення регіону, а нерідко є єдиним достовірним джерелом інформації про дописемний період. Саме тому вчені вивчають назви населених пунктів та аналізують ойконіми в межах окремих територій. Ця праця знаходить своє втілення при укладанні українських ономастичних словників.

Схожі словники вже були систематизовані та видані стараннями мовознавців у деяких країнах. Наприклад, топонімію Польщі опрацювали та опублікували в окремих монографіях В. Ташицький, С. Роспонт; Болгарії – Й. Заїмов, І. Дуриданов. У 1954-1957 роках А. Профоус був редактором чотирьох томів чеського ономастичного словника “*Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny*”. Тритомне видання німецької топонімії “*Die eld- und ostseeslavischen Ortsnamen*” під редакцією Р. Траутмана побачило світ у 1947–1954 роках. Й. Йордан представив румунську топонімію у своїй праці “*Toponimia Romineasca*” [17, 8]. Попри вагомі успіхи у вивченні пропріальної лексики польських, чеських та болгарських вчених, їхні країни досі не мають своїх ономастичних атласів. Україна також не має такої праці, хоча наразі спостерігається значна активізація топонімічних досліджень.

І сьогодні вчені не дійшли висновку: на адміністративних чи історико-географічних областях краще акцентувати при регіональному вивченні ойконімів. Якщо вивчати ойконіми тільки на сучасному етапі, то історичні райони визначені

менш чітко, ніж адміністративні. Однак, використовуючи синхронно-діахронний аналіз, стає очевидним, що межі регіонів весь час змінювалися. Тож доходимо висновку, що краще вивчати ойконіми окремих історико-географічних областей, хоча їхні межі не завжди чітко окреслені.

Ми аналізуємо ойконіми Долинщини, спираючись на ґрунтовну класифікаційну схему, запропоновану Д. Бучком [2], а також на працю В.Яція “Ойконімія Івано-Франківської області” [40]. Розпочинаємо класифікаційний аналіз назв поселень з окреслення їхньої дериваційної структури, встановлення факту, чи виникли аналізовані ойконіми з уже наявних, структурно оформлених загальних слів, чи їх утворили від відповідних власних (або рідше загальних) назв за допомогою певних топонімотворчих формантів.

1940 року було створено Долинський район. До його складу входили 54 населені пункти: *Ангелівка, Белеїв, Болехів, Бубнище, Буковець, Велика Тур'я, Вигода, Витвиця, Вишків, Гериня, Гошів, Гузіїв, Долина, Діброва, Заріччя, Кальна, Княжолука, Козаківка, Кропивник, Липа, Лолин, Лужки, Максимівка, Мала Тур'я, Міжріччя, Мислівка, Надіїв, Новий Мізунь, Новичка, Новоселиця, Оболоння, Пациків, Підліски, Підбережжя, Поляниця, Пшеничники, Раків, Рахиня, Розточки, Сенечів, Слобода Болехівська, Слобода Долинська, Солуків, Станківці, Старий Мізунь, Сукіль, Танява, Тисів, Тростянець, Тяпче, Церківна, Шевченкове, Яворів, Якубів*. Згодом 2007 року до цього списку додалися також *Грабів, Крива та Лоп'янка* [28]. Однак цей район було ліквідовано 2020 року, внаслідок чого його населені пункти відійшли до Долинської, Вигодської (села, що перейшли до цієї громади, — *Ангелівка, Вигода, Вишків, Кропивник, Лолин, Лужки, Максимівка, Мислівка, Новий Мізунь, Новоселиця, Пациків, Підліски, Пшеничники, Сенечів, Старий Мізунь, Шевченкове*), Болехівської (сюди перейшли *Болехів, Бубнище, Гузіїв, Заріччя, Буковець, Козаківка, Міжріччя, Поляниця, Сукіль, Танява, Тисів*), Витвицької (*Витвиця, Кальна, Розточки, Липа, Слобода Болехівська, Станківці, Церківна*) та Брошнів-Осадської (*Раків*) громади. Долинська ж громада має такий

склад: *Белеїв, Велика Тур'я, Гериня, Гошів, Грабів, Долина, Діброва, Княжолука, Крива, Лоп'янка, Мала Тур'я, Надіїв, Новичка, Оболоння, Підбережжя, Рахиня, Слобода Долинська, Солуків, Тростянець, Тяпче, Яворів, Якубів* [28].

Ойконіми Долинщини можна поділити на такі групи:

1. Відапелятивні ойконіми (9 ойконімів).
2. Ойконіми з посесивним суфіксом -ів (-ов-а, -ов-е, -ов-о) (16 ойконімів).
3. Ойконіми з суфіксом -ин (2 ойконім).
4. Ойконіми з суфіксом -івк-а (4 ойконіми).
5. Складені ойконіми (6 ойконімів).
6. Ойконім утворений від родових назв (на -и/-і) (1 ойконім).
7. Субстантивовані ойконіми (3 ойконіми).
8. Префіксальні ойконіми (за-, під-, по-, між-, межі-) (3 ойконіми).
9. Посесивні утворення з архаїчним суфіксом -*'ї (2 ойконіми).
10. Відтопонімні ойконіми (9 ойконімів).
11. Ойконім на -івці, -инці (1 ойконім).
12. Демінутивний відтопонімний суфіксальний ойконім (1 ойконім).

Розглянемо окремі групи таких ойконімів.

Відапелятивні ойконіми – це такі, основами яких є апелятиви. Такі назви поселень походять від географічних термінів, що описують місцевість. Наприклад, *Березина* утворилася від слова *березина* ('березовий ліс' (СУМ I, 145)), *Горби* – від *горб* ('невелике підвищення' (СУМ II, 124)), *Гори* – від *гора* ('значне підвищення' (СУМ II, 125)), *Діброва* – від *діброва* ('дубовий ліс' (СУМ II, 294)), *Камінки* – від *камінка* ('річка з кам'янистим дном' (СУМ II, 96)). Також такі ойконіми могли походити від культурних назв – слів, що позначали оброблені землі, споруди або підприємства поблизу чи на території поселення. Це, наприклад, *Посіч* (від *посіч* 'вирубаний ліс' (СУМ III, 120)), *Копань* (від *копань* 'розчищене в лісі місце під засів, яке ще не можна орати, тільки копати' (СУМ II, 280)), *Гута* (від *гута* 'склоплавельний завод' (СУМ II, 200)), *Стебник* (від *стебник* 'приміщення для

збереження вуликів з бджолами в зимовий період' (СУМ III, 54)), *Пасіка* (від *пасіка* 'місце з вуликами' (СУМ VI, 86)) та інші.

Відапелятивними ойконімами Долинщини є такі:

1. Вигода, селище, Вигодська громада. Найменування населеного пункту вперше документально засвідчено 1883 р. (ІМСУ ІФ, 215). Лексико-семантичне утворення від апелятива *вигода* 'те, що дає якийсь прибуток; зручність у чомусь, сприятливі умови' (СУМ, I, 375).

2. Долина, місто, Долинська громада. Поселення виникло у II полов. Х ст. (ІМСУ ІФ, 197); одні з перших документальних згадок про ойконім датовані 1418 р. (Сіреджук, 42; Гук, 18) та 1431 р. (Кісь, 38). Лексико-семантичне утворення від географічного апелятива *долина* 'долина' (СУМ, 1, 416), 'мокра заболочена низина', 'ділянка, яка заповнюється водою під час повені' (Данилюк, 33).

3. Діброва, село, Долинська громада. Об'єднане з населеним пунктом Солуків. Згадується 1987 р. Діброва (АТУ, 124). Лексико-семантичне утворення від географічного апелятива *діброва* 'діброва' (СУМ, 1, 386), 'дубовий ліс', 'великий ліс', 'ліс, в якому переважає дуб' (Шульгач, 42).

4. Лужки, село, Вигодська громада. Об'єднане з населеним пунктом Слобода-Болехівська. Найдавніша писемна згадка – 1653 р. (Сіреджук, 49). Лексико-семантичне утворення від апелятива *лужок* у формі множини 'невеликий луг', 'поляна, заросла травою' (Черепанова, 129).

5. Тростянець, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1577 р. (Сіреджук, 46; Гук, 18). Назва мотивована географічним терміном *тростянець* 'місцевість, поросла тростиною, очеретом' (Бучко, 116).

6. Бубнище, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1453 р. (Сіреджук 2003: 42; 64, с. 68; Гук, 18). Лексико-семантичне утворення від дієслова *бубоніти*: у горах "*жерці бубоніли свої молитви і забобони*" (Устиянович, 202).

7. **Новоселиця**, село, Вигодська громада. Найдавніша писемна згадка – 1657 р. (ІМСУ ІФ, 225; Сіреджук 2003: 49). Лексико-семантичне утворення від апелятива *новоселиця* 'новозаселене поселення', пов'язаним із новоселець 'людина, що недавно поселиласядесь; новий поселенець' (Бучко, 94; СУМ, V, 436).

8. **Оболоння**, первісно **Оболоня**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка — 1886 р. (SG, VII, 335). Лексико-семантичне утворення від географічного терміна *оболоння*, для порівняння, наприклад, укр. *оболоння* 'низина' (СУМ, V, 550), поліськ. *оболоння*, *оболонне* 'заливний луг' (Черепанова 1984: 145), діал. (хмельн.) *оболоння* 'гірське пасовище', 'низина, яка поросла травою' (Марусенко 1972: 288), назва *Оболоння* – у Чернігівській обл. (АТУ, 420) та ін.

9. **Підліски**, первісно **Нягрин**, село, Вигодська громада. Найдавніша писемна згадка – 1602 р. (Сіреджук 2003: 49). Сучасна назва вторинна. Ойконім *Підліски* – форма множини від географічного терміна *підлісок*, для порівняння, наприклад, бр. діал. *падлесак* 'молодий розсадницький ліс', 'низькі молоді дерева у старому лісі' (Яшкін, 128), укр. діал. (кіровогр.) *підлісок* 'узлісся, клин лісу', 'невеликий ліс' (Громко, 145), а також ідентичні назви населених пунктів *Підліски* (4) – в Україні (АТУ, 426).

Ойконіми з посесивним суфіксом *-ів* (або *-ов-а*, *-ов-е*, *-ов-о*) зазвичай вказують на те, що вони базуються на імені, прізвищі чи прізвиську засновника поселення. Цей суфікс прямо вказує на приналежність оселі чи двору певній особі. Хоча сьогодні ніхто не сумнівається, що назва села *Романів* походить від імені *Роман*, а хутір *Тарасів* – від *Тарас*, та щодо таких ойконімів, як *Биків*, *Грушів*, *Доброгостів*, *Ролів*, можуть виникнути запитання. Це пов'язано зі схожістю цих назв із апелятивами: *бик*, *груша*, *добрий гість*, *роль*. В ономастиці намагання пояснити внутрішню форму ойконіма, базуючись лише на зовнішній схожості слів, називається народною етимологією. Насправді ж, наявність суфікса *-ів* у назві поселення свідчить про те, що ця назва утворилася від антропоніма. Тобто, в його

основі лежить не загальна назва, а власна – ім'я, прізвище або прізвисько засновника поселення: *Бик, Груш, Доброгост, Роль*.

Ойконімами Долинщини з посесивним суфіксом -ів (-ов-а, -ов-е, -ов-о) є такі:

1. **Белеїв**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1609 р. (Сіреджук, 49). В основі ойконіма – особова назва *Белей* + суфікс посесивності *-ів* (Худаш, 26; Габорах, 13), реальність чого підтверджує наявність антропоніма *Белей*. Антропонім сягає відповідних апелятивів – укр. діал. (бук., гуц.) *белей* ‘дурень’, ‘лінюх’ (Чучка, 55).

2. **Болехів**, місто, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1371 р. (ІМСУ ІФ, 206). Дериват від особової назви *Болехь* + суфікс *-ів* (Худаш, 38; Габорах, 22). Мотивація назви міста антропонімом **Болех* + суфікс належності *-ів*, на реальність якого вказує особова назва *Болех* (Бучко, 125).

3. **Вишків**, село, Вигодська громада. Поселення засноване у XIII ст. Найдавніша писемна згадка – 1592 р. (Сіреджук, 46; Гук, 18). Ойконім похідний від антропоніма **Вишко* + суфікс належності *-ів* (Худаш, 66), для порівняння, наприклад, особова назва *Вишко*.

4. **Гошів**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1393 р. (Сіреджук, 41). Похідне утворення від антропоніма *Гош* + суфікс належності *-ів*.

5. **Грабів**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1579 р. (Сіреджук, 46; Гук, 18). Дериват від антропоніма *Граб* + суфікс посесивності *-ів*.

6. **Гузіїв**, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1442 р. (Сіреджук, 42; Гук, 18). Дериват від антропоніма *Гузій* (діал. (закарп.) *гузій* ‘людина з великим задом’; Чучка, 165) + суфікс посесивності *-ів*.

7. **Надіїв**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1399 р. (Худаш, Демчук, 135). Назва мотивована антропонімом **Надій* + суфікс належності *-ів* (Худаш, Демчук, 135), порівняймо, наприклад, особову назву *Надей*.

8. **Пациків**, село, Вигодська громада. Об'єднане з населеним пунктом Вигода. Найдавніша писемна згадка – 1577 р. (Сіреджук, 46). Дериват від антропоніма **Пацик* + суфікс посесивності *-ів* (Худаш, 160-161).

9. **Раків**, село, Брошнів-Осадська громада. Найдавніша писемна згадка – 1515 р. (ІМСУ ІФ, 226; Сіреджук, 45). Назва мотивована антропонімом *Рак* + суфікс посесивності *-ів*, для порівняння, наприклад, особову назву *Рак* (Шульгач, 116).

10. **Сенечів**, село, Вигодська громада. Найдавніша писемна згадка – 1586-188 рр. Назва мотивована антропонімом **Сенеч* + суфікс належності *-ів*, для порівняння, наприклад, укр. *Сенечик* < *Семен* (Трійняк, 331-333).

11. **Солуків**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1658 р. (Сіреджук, 49). Похідне утворення від особової назви *Солук* + суфікс належності *-ів*. На підтримку цього свідчать сучасні прізвища *Солук*, *Солюк* (Чучка, 528).

12. **Танява**, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1577 р. (Сіреджук, 46; Гук, 18). Похідне утворення від особової назви **Тань* + суфікс належності *-ов-а* (первісно *Таньова осада* чи ін.).

13. **Тисів**, первісно **Чишів**, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1407 р. Сучасна форма ойконіма модифікована. Первісна назва похідна від антропоніма **Чиш* + суфікс належності *-ів*.

14. **Яворів**, село, Долинська громада. Поселення виникло у XIV ст. Найдавніша писемна згадка – 1592 р. (Сіреджук, 46; Гук, 18). Утворено від антропоніма *Явір* + суфікс належності *-ів*, на підтримку чого вказують особові назви: *Миско Яворъ*, *Явуръ*, *Явор* і под.

15. **Якубів**, село, Долинська громада. Об'єднане з населеним пунктом Солуків. Найдавніша писемна згадка – 1577 р. (Сіреджук, 46; Гук, 18). Сучасна назва вторинна, утворена від антропоніма *Якуб* / *Яків* + суфікс належності *-ів*.

16. **Шевченкове**, село, Вигодська громада. Найдавніша писемна згадка – 1469 р. (ІМСУ ІФ, 227; Худаш, Демчук, 61-62; Гук, 18). Сучасна назва вторинна.

Нова назва утворена від антропоніма *Шевченко* + суфікс належності *-ов-е*. Для порівняння, наприклад, особову назву укр. *Шевченко* – поширене прізвище, і також аналогічні сучасні назви населених пунктів *Шевченкове* (51) – у різних регіонах України (АТУ, 452).

Ойконіми, що утворюються за допомогою суфікса *-ин*, розвивалися й поширювалися паралельно з назвами на *-ів*. Однак, на відміну від *-ів*, суфікс *-ин* використовувався для формування ойконімів лише від тих антропонімів, які закінчуються на *-а*, як-от: *Бабин* від *Баба*, або *Хомин* від *Хома*.

Ойконіми Долинщини з посесивним суфіксом *-ин* є такі:

1. **Лолин**, село, Вигодська громада. Найдавніша писемна згадка – 1592 р. (Сіреджук, 46; Гук, 18). Ойконім похідний від антропоніма **Лола* (апелятивами пол. *lol, lola* ‘зла людина, негідник’ (Rymut, II, 24) + суфікс належності *-ин* (первісно *Лолин двір, хутір, присілок* тощо).

2. **Гериня**, первісно **Дирина**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1371 р. (Габорак 2007: 42). Нова назва вторинна. Ойконім похідний від антропоніма **Дера*, **Діра* + суфікс належності *-ин-а*. Порівняймо, наприклад, особову назву укр. *Гера* (КПУ Льв., 1, 420), *Діра* (Holutiak, 151), *Дера* (КБС, 81) та ін. *Гериня* асоціюється з антропонімом **Геринь* (*Гера* < *Герасим* (Габорак 2007: 42).

Ойконіми із суфіксом *-івк-а* на сьогодні є найпоширенішим типом назв поселень в Україні. Найдавніші з них здебільшого мають відантропонімний характер походження. В основи таких ойконімів ім'я або прізвище власника двору, який заснував поселення, або ім'я особи засновника чи, рідше, його близьких родичів, на честь якої поселення було названо. Прикладами таких утворень є *Франківка, Іванівка, Дмитрівка*. Пізніше, коли суфікс *-івк-а* став дуже поширеним, він почав формувати назви поселень не лише від імен людей, а й від загальних слів. Тоді основи для таких назв вказували на природні особливості чи характерні риси місцевості, де розташовувалося поселення, наприклад, *Зеленівка* чи *Березівка*.

Ойконімами Долинщини з посесивним суфіксом -івк-а є такі:

1. **Ангелівка**, первісно **Енгельсберг**, село, Вигодська громада. Об'єднане з селом Лолин. Поселення засноване у 1814 р. як німецька колонія (Габорак, 8). Найдавніша писемна згадка – 1819-1820 рр. Теперішня назва Ангелівка мотивована антропонімом *Ангел* + формант *-івк-а*.

2. **Козаківка**, первісно **Бряза**, село, Болахівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1521 р. (Сіреджук, 45; Гук, 18). Сучасна назва утворена за аналогією до пізніших топонімів на *-івк-а* від антропоніма *Козак*.

3. **Максимівка**, село, Вигодська громада. Об'єднане з населеним пунктом Лолин. Найдавніша писемна згадка – 1622 р. (Сіреджук, 49). Утворено назву поселення від особового імені *Максим* + формант *-івк-а*.

4. **Мислівка**, первісно **Людвиківка**, село, Вигодська громада. Об'єднане з населеним пунктом Шевченкове. Найдавніша писемна згадка – 1987 р. (АТУ, 124). Похідне утворення від ойконіма *Мислів* у Калуському районі + суфікс *-к-а*. Мотивація антропонімом *Мисл* + формант *-івк-а*.

Складені ойконіми — це назви, що поєднують два слова, де основною частиною є іменник, узгоджений з атрибутивним членом. Вони виникли через заселення нових територій та необхідність розрізняти однойменні населені пункти. Атрибутивна частина найчастіше вказує на вік поселень (наприклад, *Нове Село* проти *Старе Село*), їхнє розташування (як у *Нижні Гаї* та *Верхні Гаї*), або ж локалізацію поблизу вже існуючих населених пунктів (як-от *Монастир Лішнянський*).

Складеними є такі назви поселень Долинщини:

1. **Велика Тур'я**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1459 р. (Габорак, 28). Означення *Велика* функціонує для розрізнення з населеним пунктом *Мала Тур'я*. Основний компонент *Тур'я* – похідний від особової назви **Туръ* + суфікс **-ьја* (Худаш 1995, 286).

2. **Мала Тур'я**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1578 р. (Худаш 1995, 286). Складена назва. Означення *Мала* функціонує як елемент протиставлення.

3. **Новий Мізунь**, село, Вигодська громада. Об'єднане з населеним пунктом Старий Мізунь. Найдавніша писемна згадка – 1399 р. Складена назва, в якій компонент *Мізунь* пов'язаний із псл. **měžiti*. Щодо мотивації аналізованого ойконіма, то, вочевидь, він має значення 'щось невелике, куце, дрібне, наприклад, двір, хутір, присілок тощо'. Означення *Новий* вжито у функції диференціації (до *Старий Мізунь*).

5. **Слобода Болехівська**, село, Витвицька громада. Найдавніша писемна згадка – 1700 р. (Сіреджук, 49). Складена назва. Щодо стрижневого компонента *Слобода*, то він походить від апелятива слобода 'поселення в Київській Русі, в Україні XI-XVII ст., у яких жителі на деякий час звільнялися від феодальних податків і повинностей', 'велике село, селище' (СУМ, IX, 365). Означення *Болехівська* мотивоване сусіднім населеним пунктом Болехів.

6. **Слобода Долинська**, село, Долинська громада. Об'єднане з населеним пунктом Тростянець. Найдавніша писемна згадка – 1763 р. (Сіреджук, 52). Складена назва. Означення *Долинська* мотивоване контактним ойконімом *Долина*.

7. **Старий Мізунь**, село, Вигодська громада. Найдавніша писемна згадка – 1848 р. (Сіреджук, 49). Складена назва. Означення *Старий* вжито у функції протиставлення (до *Новий Мізунь*).

Ойконіми, утворені від родових назв (на -и/-і), містять інформацію про те, якій родині чи роду належало поселення. Їхнє формування відбувалося у два етапи: спочатку ім'я господаря (наприклад, *Винник*) давало назву роду (*Винники*), а потім це родові ім'я переходило на засноване ними поселення (*Винники*). Цікаво, що основою для ойконімів на -и/-і могли бути не лише родові, а й службові назви. Нерідко буває складно, а то й неможливо однозначно визначити, чи походить конкретний ойконім від назви роду, чи від однойменної службової назви.

Наприклад, назва *Мельники* міг походити як від роду *Мельника*, так і від службової назви *мельники* – “власники млина або ті, що працюють у млині”.

Ойконімом, утвореним від родових назв (на -и/-і) є така назва поселення Долинщини:

1. Пшеничники, село, Вигодська громада. Об’єднане з населеним пунктом Новошин. Найдавніша писемна згадка – 1578 р. (Худаш 2004, 284). Назву поселення утворено від родової назви *Пшеничники* – ‘родина Пшеничника’. В основі родинної назви – антропонім **Пшеничник*, пшеничник / пшенишник це ‘білий, пшеничний хліб’ (СУМ, 3, 504).

Субстантивовані ойконіми – це спочатку прикметники, які описували певні характеристики географічного об’єкта. Спочатку вони могли існувати як складені назви, де іменниковий компонент (часто адміністративно-господарський термін) з часом зникав: наприклад, *Камінна дорога* перетворилася на поселення *Камінна*, а *Чорне поле* – на поселення *Чорне*. Ці ойконіми можуть вживатися у чоловічому роді (*Бистрий*), жіночому (*Рівна*) або середньому (*Уличне*).

Субстантивованими є такі назви поселень Долинщини:

1. Кальна, село, Витвицька громада. Найдавніша писемна згадка – 1448 р. (Габорак, 75). Результат трансонімізації місцевого однойменного мікротопоніма – назви урочища (Габорак, 75) прикметника *кальний* (*кальний* ‘брудний, нечистий’ (СУМ, 2, 211) у жін. роді (первісно *Кальна* – земля, садиба, оселя, ріка тощо).

2. Крива, село, Долинська громада. Об’єднане з населеним пунктом Грабів. Найдавніша писемна згадка – 1662 р. (Сіреджук, 49). Назва мотивована контактним гідронімом *Крива*. Первісно *Крива* (земля, садиба, оселя тощо).

3. Церківна (до 2025 року Церковна), село, Витвицька громада. Об’єднане з населеним пунктом Станківці. Найдавніша писемна згадка – XIV ст. (Гук, 6). Результат онімізації прикметника церковний у жін. роді (первісно *Церковна* земля, садиба, оселя тощо).

Префіксальні ойконіми – це такі, які називають географічні об'єкти не за їхніми власними характеристиками, а вказують на їхнє розташування або відношення до інших об'єктів. Ці ойконіми є своєрідними назвами-орієнтирами, де префікси *за-*, *під-*, а також рідше *по-*, *між-*, *межи-* первісно функціонували як прийменники. Вони вказували на те, *за* (чи *під*, *по*, *між*, *межи*) якою місцевістю розташовувалося новостворене поселення. Ймовірно, перехід прийменникової структури у префіксальну відбувався так: населений пункт *за* місцевістю *Гора* перетворилося на *Загора*, а поселення *під* місцевістю *Ліс* — на *Підліс*.

Префіксальними є такі назви поселень Долинщини:

1. **Заріччя**, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1785-1788 рр. (ЙФМ, 127). Лексико-семантичне утворення від апелятива *заріччя* ‘місцевість за річкою’ (Громко, 80).

2. **Міжріччя**, первісна назва **Човгани**, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка теперішньої назви – 1946 р. (Сіреджук, 41)], Найдавніша писемна згадка колишньої назви – 1371 р. (ІМСУ ІФ, 225; Сіреджук, 41). Історична назва мотивована антропонімом *Чол(в)ган* (первісно *Чол(в)гани* – рід *Чол(в)гана*). Новий ойконім – лексико-семантичне утворення від апелятива *міжріччя* ‘простір, місцевість між двома річками’ (СУМ, IV, 667).

3. **Підбережжя**, первісно **Підбереж**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1423 р. (ІМСУ ІФ, 223; Сіреджук, 42; Гук, 18). Лексико-семантичне утворення від апелятива **підбережжя* ‘місце, яке прилягає до берега ріки, болота; смуга лісу недалеко від краю’, ‘місце під річковим або озерним берегом’ (Яшкін, 126).

Посесивні утворення з архаїчним суфіксом *-*їь* у назвах поселень беззаперечно заведено вважати найдавнішими назвами населених пунктів. Ще у праслов'янський період цей суфікс виражав присвійність, вказуючи на індивідуальну належність об'єкта особі, ім'я якої було основою назви. Приблизно на початку XIII століття суфікс *-*їь* занепадає, і присвійність все частіше починає

передаватися за допомогою суфіксів *-ів* та *-ин*. Зрозуміло, що в сучасній українській мові суфікс *-*jь* вже не існує у своєму початковому вигляді. Через це, не дослідивши попередньо такі ойконіми, складно зрозуміти, що, наприклад, *Кимир*, *Бучич*, *Бачач* мають у собі відлуння тієї далекої епохи, коли при поєднанні цих особових назв з посесивним суфіксом *-*jь* могли з'явитися відповідні ойконіми. Дещо новішими, ніж утворення на *-*jь*, є назви на *-*je*, *-*ja*. Дослідники вважають цей тип назв родовим варіантом ойконімної моделі на *-*jь*. Утворення середнього роду оформлювалися за допомогою суфікса *-*j-e* (наприклад, *Велавко* + *-je* > *Велавче*), а ойконіми жіночого роду — суфікса *-j-a* (наприклад, *Подусило* + *-*ja* > *Подусильна*).

Посесивними утвореннями з архаїчним суфіксом *-*jь* є такі ойконіми Долинщини:

1. **Рахиня**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1395 р. (Сіреджук 2003: 41). Дериват від особової назви **Рахинь* + формант **-ьja* (Худаш 1995: 174).

2. **Тяпче**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1515 *Terzalusa* (Худаш 2004: 355). Посесив на **-ja* від особової назви **Тепко* з первісним знач. 'Тепча (воля, слобода та ін.)' (Худаш 2004: 355).

Відтопонімні ойконіми – це назви поселень, що утворені шляхом семантичного перенесення вже наявної назви. Наприклад, на Перемишлянщині деякі назви хуторів виникли від назв відомих населених пунктів: *Белз* (належав до села Свірж, а також є місто з такою назвою на Сокальщині), *Бузьк* (належав до села Мерещів, і так називається районний центр Львівщини).

Відтопонімними ойконімами є такі назви поселень Долинщини:

1. **Буковець**, первісно **Яммерсталь** (до 1940), село, Болехівська громада. Німецька колонія, заснована 1835 р. (Габорах 2007: 26). Результат трансонімізації місцевого ороніма *Буковець* (Викowiec, 1889 р.; SG, X, 765) (Габорах, 35), мотивованого географічним апелятивом *буковець*, для порівняння, наприклад, пд.-бук. *буковец* (Горбач, 143), діал. (гуц.), *Буковец* — назва гори (Гуцульщина, 256),

ойконіми *Буковец* (11) — в колишніх слов'янських губерніях (Vasmer RGN, I, 572), *Буковець* (2) — топоніми на Закарпатті (АТУ, 370), *Буковець* — суміжний дрімонім (Бучко, 55), діал. (гуц.) *буковець* “місце, вкрите буковим лісом” (Габорак, 35, із покликанням на: Могитич, 520), *Bukovac* (10) — назви поселень у Боснії та Герцеговині, Сербії, Хорватії (Ім. т., 104) і под.

2. Витвиця, село, Витвицька громада. Поселення засноване у I половині XV ст. (ІМСУ ІФ, 223). Результат трансонімізації місцевого гідроніма *Витвиця* (бас. Дністра) — ріка (СГУ, 104), мотивованого, швидше за все, ймовірним апелятивом **витвиця* (< **витва* + формант *-иця*).

3. Княжолука, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка — 1394 р. (Редько 2007: 162). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма — назва *луки* (Габорак 2007: 78), яка, утворена шляхом лексикалізації та онімізації словосполучення *княжа лука* (щобільше, село розташоване на правому березі р. Свічі) (ІМСУ ІФ, 224). Щодо структурних паралелей порівняймо, наприклад, *Довголука*, *Краснолука*, *Криволука* (2) — ойконіми у Тернопільській, Хмельницькій та Львівській обл. (АТУ, 385, 396, 400, 401), *Княжпіль* (2) — назви поселень у Хмельницькій та Львівській обл. тощо.

4. Кропивник, село, Вигодська громада. Найдавніша писемна згадка — 1399 р. [58, с. 162, 163]. Результат трансонімізації місцевого гідроніма *Кропивник* (бас. Дністра) (СГУ, 292) апелятива *кропивник*, порівняймо бр. діал. *крапіўнік* “місце, яке заросло кропивою” (Яшкін, 96), а також ідентичні ойконіми *Кропивник*, *Кропивники* — у Волинській та Львівській обл. (АТУ, 401).

5. Липа, село, Витвицька громада. Об'єднане з населеним пунктом Слобода-Болехівська (АТУ 2012: 152). Найдавніша писемна згадка — 1464 р. (Сіреджук 2003: 42; Гук, 18). Результат трансонімізації місцевого гідроніма *Липа* (бас. Дністра) (порівняймо, наприклад, *Ліра*, 1884 р., 1888 р.; SG, V, 249, 835; IX, 802) (СГУ, 314).

6. **Лоп'янка**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1515 р. [10, с. 87]. Результат трансонімізації місцевого гідроніма *Лоп'янка* (СГУ, 327), співвідносного з такими апелятивами, як-от: слн. *lòrep* 'різновид рослин' тощо; 16, 56-57), болг. *лопен*, *лопан* 'висока бур'яниста трава з сірим мохнатим листям і жовтим гроновидним суцвіттям', 'рибна трава', ст.-пол. *lorian* 'лопух, реп'ях', п. *lorian*, *lorień* 'рослина роду складноцвітих', др. *лоннь* 'реп'ях', а також гідронім *Лоп'янка* – в Чернівецькій обл. (СГУ, 327).

7. **Розточки**, село, Витвицька громада. Найдавніша писемна згадка – 1621 р. (Сіреджук 2003: 49). Результат трансонімізації контактного гідроніма *Розтічки* (бас. Дністра) (порівняймо, зокрема, *Rostoczki*, 1888 р.; SG, IX, 798) (СГУ, 471), мотивованого географічним апелятивом *розточка*, для порівняння, наприклад, бук. *розтічка* 'штучні відгалуження річки, якими підводять воду до млина або лісопилки'; Сл. БГ, 464), укр. діал. (бойк.) *розтічка* 'розлив потоку в закритому місці' (Онишкевич, 2, 188), а також *Мала Розтічка* – ріка у Чернівецькій обл. (СГУ, 341, 471), пот. *Розтічка* (3), *Розтічки* (2) – у Львівській обл. тощо.

8. **Сукіль**, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1727 р. (Сіреджук 2003: 52). Результат трансонімізації місцевого гідроніма *Сукіль* (бас. Дністра). Для порівняння, наприклад, ідентичний гідронім *Сукіл* – у Чернівецькій обл. (СГУ, 539), "*Sukiel* — potok", 1890 р.; SG, XI, 558 (СГУ, 539).

9. **Поляниця**, село, Болехівська громада. Найдавніша писемна згадка – 1577 р. (Сіреджук 2003: 46; Гук, 18). Результат трансонімізації (контактного) (мікро) топоніма *Поляна* + формант *-иця* апелятива укр. *поляна* 'поляна' (Грінченко, 3, 292), бр. діал. *паляна* 'луг або поле, невеликий рівний простір серед лісу; сіножаті серед болота', 'поле на місці височеного лісу, зоране перший раз; поле на підвищенні серед болота або луку; особливе поле' (Яшкін, 134), бук. 'пропуск при сівбі колоскових (Сл. БГ, 443), діал. (волин.) 'галявина у лісі', 'місце в лісі, не заросле травою', 'край лісу', 'продовгувате підвищення' (Данилюк, 75), та ін. Сюди ж аналогічний ойконім *Poljanica* – у Хорватії (Im. m., 346).

Ойконіми на -івці, -инці – це назви поселень, що формувалися подібно до ойконімів на -ичі. Вони чітко вказували на те, під чийм керівництвом або власністю жили мешканці поселення. Наприклад, від засновника чи власника *Ванька* утворилася назва людей – *ваньківці*, а від них уже походить назва поселення — *Ваньківці*. Крім того, основою для цих ойконімів могли слугувати й етноніми. Приміром, село *Липівці* отримало свою назву від етнічної назви *липівці*, що означало “люди, які оселилися на берегах річки Липа”.

Ойконімом на -івці, -инці є така назва поселення Долинщини:

1. **Станківці**, село, Витвицька громада. Найдавніша писемна згадка – 1499 р. (Худаш 1995: 195). Результат онімізації катойконіма *станківці* “переселенці з населеного пункту *Станків* (-ов-а, -ов-е) чи **Станківка*”. Для порівняння гідроніми *Станківка* – у Калуському р-ні, *Станковець* – у Закарпатській обл. (СГУ, 526), сучасна назва *Станків* – ойконім у Львівській обл. (АТУ, 439), *Станькова*.

Демінутивні відтопонімні суфіксальні утворення – це ойконіми, створені за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів -к- та -чик. Наприклад, на Перемишлянщині зустрічаються ойконіми *Вишинівчик* (утворений від *Вишинів* + -чик) та *Любешка* (від *Любша* + -к-а), які спочатку означали “малий *Вишинів*” і “мала *Любша*” відповідно.

Демінутивним відтопонімним суфіксальним утворенням є така назва поселення Долинщини:

1. **Новичка**, село, Долинська громада. Найдавніша писемна згадка – 1591 р. (Сіреджук 2003: 46; Гук, 18). Дериват на -к-а від контактного населеного пункту *Новиця*. Семантична мотивація ойконіма пов'язана, напевно, з чимось *новим, неосвоєним* (найімовірніше, територія).

Отже, ми зосередилися на найпоширеніших моделях, які представляють як українські ойконіми загалом, так і ойконіми Долинщини зокрема. Враховуючи перші згадки цих назв у писемних джерелах, усі назви поселень сучасної Долинщини були утворені за типовими топонімотвірними моделями.

II. 2. Методика вивчення ойконімів на уроках української мови в школі

Навчання мови в школі має на меті підготувати учнів до ефективного спілкування. Досягнувши цієї мети, учні будуть мати необхідні знання та практичні навички, щоб упевнено й грамотно формулювати свої думки. Вони зможуть робити це логічно і виразно, незалежно від того, чи йдеться про усну, чи про письмову комунікацію.

Хоча ономастика як окрема дисципліна не вивчається в школі, учні постійно знайомляться з нею. Шкільні підручники наповнені численними власними назвами. Тож формування знань з ономастики є суттєвим етапом у розвитку мовної особистості, її здатності до комунікації та мовотворення. Ономастичний матеріал становить значну частину лексики будь-якої мови. Тому його варто розглядати під час вивчення насамперед української мови, а також історії, географії, астрономії та інших гуманітарних і суспільних дисциплін. Вони вимагають не лише правильного написання та вимови власних назв, а й знання їхнього походження та етимології. Завдання з ономастики допомагають учням краще засвоїти теорію таких розділів мовознавства, як “Морфеміка” та “Словотвір”, а також удосконалити орфографічні навички. Такі вправи також можна використовувати для відпрацювання навичок утворення похідних прикметників від власних назв. Процес вивчення онімів слід розпочинати ще в школі й поглиблювати у вищих навчальних закладах.

Ономастика охоплює надзвичайно широкий спектр питань, проте час на уроках завжди обмежений. Тому позакласна робота, продумана та добре організована, стає ефективним інструментом для розширення й поглиблення знань учнів. Її слід будувати так, аби учень відчував справжню потребу дізнатися більше про походження власного імені, прізвища, назви свого міста чи села. Інтерес до знань, активно підтримуваний учителем, є запорукою розвитку здібностей та нахилів школярів. Цього можна досягти, якщо вчитель надає кожному завданню

цікаву форму, що спонукає дітей до пошуків, які неодмінно приводять до значних результатів. Учень, який підходить до вчителя, щоб спитати про походження назв, наприклад, Галичина чи Долина (або Болехів, чи Калуш), не може не отримати відповідь. Обов'язок наставника — надати вичерпну та зрозумілу інформацію вихованцю та пожвавити інтерес дитини.

Вивчення ономастики вимагає глибоких знань з етимології. Щоб повноцінно зрозуміти наукові етимологічні дані, необхідні досконалі знання інших мов та вміння пояснювати складні фонетично-морфологічні трансформації. Етимологічний аналіз у школі є повноцінним явищем. Тонкий і не поверхневий етимологічний розгляд допоможе досягти конкретної мети — пояснити походження власної назви, сприяючи її осмисленню та усвідомленню. Кожне таке пояснення іноді змушує вчителя відхилятися від програми. Однак, у вчителя, який вміє це робити з почуттям міри, учні краще засвоюють програмний матеріал, ніж у того, хто не виходить за межі затвердженої програми.

Події нашого часу тісно переплетені з безліччю давніх і новостворених назв, походження яких можливо та варто досліджувати. Збільшення обсягу щоденної інформації збагачує мислення та мовлення учнів, розширюючи їхній світогляд. Тому вчителю, створюючи мовознавчі, краєзнавчі чи дослідницькі гуртки, варто організувати ономастичний гурток. Робота такого гуртка могла б захопити учнів бажанням розгадувати загадки походження назв. На сучасному етапі розвитку ономастики, коли ця галузь знань вже сформувалася у самостійну науку, актуальність дослідження власних назв є необхідною.

Ономастика є одним із найскладніших розділів мовознавства. Проте ми вважаємо, що шляхом уведення вправ та завдань з ономастики, які супроводжуються ґрунтовними та зрозумілими коментарями вчителя, цілком можливе формування уявлення про топоніми в учнів на уроках української мови у школі.

Теми з ономастики висвітлюються в навчальних програмах з української мови для різних класів, хоча не завжди як окремі розділи. Зокрема, за модельною програмою для 5-6 класів (автори О. В. Заболотний, В. В. Заболотний та ін.) учні аналізують власні назви, коли вчаться писати запрошення, подяки та привітання. У шостому класі вже є конкретні теми про написання й відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ, імен по батькові, велику букву та лапки у власних назвах, а також загалом про загальні та власні іменники [24]. Наступна програма для 7-9 класів. У цьому класі вище згадані теми повторюються. У восьмому власні назви фігурують у завданнях з написання різних видів листів. У дев'ятому знову розглядається велика буква у власних назвах у контексті написання ділових документів [24]. І нарешті програма для 10-11 класів (рівень стандарту) містить теми: “Складні випадки написання географічних назв”, “Складні випадки написання прізвищ”, “Творення й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові”, “Уживання великої літери” [23].

Вивчення ономастики у середніх та старших класах — це систематичний і багатогранний процес. Він передбачає поетапне ознайомлення учнів із різноманітними групами власних назв і спрямований на поглиблення їхніх знань про мову, історію та культуру. Робота з онімами активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває їхнє мовлення та допомагає побачити зв'язок між навчальним матеріалом і реальним життям. Щоб досягти цієї мети, слід застосовувати різні методи та прийоми. На етапі засвоєння нового матеріалу ефективними є усний виклад учителя, евристична бесіда та проблемний метод. А для закріплення навичок і вмінь перевага надається методу вправ.

На уроках із залученням ономастичного матеріалу можна використовувати різні форми роботи: диктанти, самостійні творчі роботи з окремими групами лексики, усні та письмові вправи. Особлива увага приділяється підбору завдань, що відповідають віковим особливостям учнів і стимулюють їхній інтерес. Навчальний процес передбачає виконання різних типів вправ, таких як пропедевтичні та вступні

для первинного знайомства з темою, тренувальні для закріплення набутих знань, творчі для розвитку самостійного мислення та контрольні для перевірки рівня засвоєння матеріалу.

Усе це не лише передає учням знання, а й розвиває їхнє аналітичне та синтетичне мислення, навчає бачити глибинні зв'язки між мовними одиницями та навколишнім світом. Вчителі української мови можуть самостійно розробляти різноманітні завдання для вивчення, закріплення та систематизації знань з ономастики. Такий підхід не лише збагачує їхній педагогічний досвід та розвиває креативне мислення, але й сприяє розвитку творчості учнів.

До прикладу можна дати учням таке завдання: написати есе в публіцистичному стилі, присвячене одноденному туристичному маршруту їхнім містом. Використовуючи знання з географії та історії, їм слід згадати назви вулиць і визначних місць та спробувати пояснити походження цих слів. Обов'язково потрібно нагадувати учням, що їхні припущення та здогадки слід перевіряти у словниках. Це допоможе їм уникнути помилок і не спиратися на народну етимологію, що забезпечить точність і правдивість їхніх висновків.

Або ж завдання може бути таким: “Скажіть, чи правдиві такі твердження: 1) *Село Белеїв отримало свою назву через легенду про татарського хана Бела, який зупинився в цій місцевості, щоб “поїсти” (“там, де Бела їв”).* 2) *Назва Тростянець походить від слова “тростянець”, що означає місцевість, яка поросла тростиною, очеретом.* 3) *Долина отримала свою назву з легенди про соляне джерело в цій місцевості.* 4) *Село Лоп'янка так називається, бо тут жив чоловік, який “лопотів”, тобто швидко говорив.”*

Ще одним прикладом вправи може бути й така: “Визначте, чи ці ойконіми утворені від загальних назв чи від власних (імен, прізвищ і прізвиськ людей): *Вигода, Долина, Гошів, Вишків, Грабів, Гошів, Діброва, Оболоня, Лолін, Підліски, Козаківка, Шевченкове, Бубнище.*” Тут буде доцільно нагадати учням про морфеми, які

вказуватимуть на словотвірну модель ойконімів, а саме посесивні суфікси *-ів, -ин, -ів-ка, -ов-е*.

Вчителі-словесники використовують на уроках української мови інтерактивні методи та технології навчання. Сучасна шкільна освіта потребує постійного вдосконалення, щоб відповідати запитам сьогодення, а навчальна модель має бути гнучкішою, щоб відповідати вимогам суспільства і ринку праці. Однією з ключових потреб у теперішній школі є посилення акценту на розвиток критичного мислення та творчості учнів. Вони повинні вміти аналізувати інформацію, ставити запитання та аргументувати свою позицію. Інтерактивні технології є дуже ефективними в сучасних умовах та дозволяють залучити учнів до освітнього процесу, роблячи його цікавим і захопливим, а також сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Далі наведені приклади інтерактивних методів, які можна використовувати для вивчення ойконімів.

Учителеві необхідно залучати школярів до проведення тих чи тих досліджень на уроках української мови задля покращення їхніх мовленнєвих навичок і загалом для стимулювання інтелектуального розвитку. Цей підхід дозволяє учням познайомитися з основними етапами наукової роботи, такими як спостереження та експеримент, перетворюючи навчання на активний і захопливий процес та готуючи їх до майбутньої наукової діяльності. І. Волянчук підкреслює, що навчання має ґрунтуватися на принципі персоналізації, тобто залученні особистого досвіду учнів, що робить процес ефективнішим [5, 110]. Тому учні повинні в першу чергу досліджувати свою малу батьківщину: назву населеного пункту, вулиці. Для вивчення ойконімів цей метод можна застосувати, спонукаючи учнів проводити лексикографічні дослідження, створюючи власні словники, наприклад, “Словник ойконімів Долинського краю”. Або ж вони можуть скласти “Топонімічний словник моєї родини”, адже в більшості учнів нашого краю родичі народились та вирости в різних куточках Батьківщини. Замість надання готових визначень, учитель може ставити перед учнями проблемні завдання, що стимулюватимуть їх до самостійного

пошуку інформації, аналізу та формування власних гіпотез. Наприклад, “Чому село Белеїв має таку назву? Які історичні події могли вплинути на неї?”. Такий підхід розвиває критичне та логічне мислення, виховує самостійність та відповідальність за власне навчання.

Дослідницькі справи особливо доречні на етапі засвоєння нового матеріалу, роблячи вивчення мови цікавішим і підвищуючи до неї інтерес. Загалом, дослідницька діяльність сприяє розвитку креативності, самостійності та аналітичних навичок, створюючи сприятливу атмосферу, де учні можуть відчути себе справжніми відкривачами, а наука стає ближчою і зрозумілішою. Використання дослідницького підходу є доцільним, оскільки він поєднує знання з різних дисциплін. І Скорук зазначає, що такий метод формує творчу діяльність і вчить учнів застосовувати знання для вирішення проблемних завдань [29, 9]. Ефективність навчання забезпечується завдяки мотиваційному, пізнавальному, інтелектуально-логічному та евристичному компонентам, які є основою цього методу.

Ведення власного блогу на певну тематику є цікавою та сучасною формою роботи для учнів. Учня можна спочатку запропонувати написати допис в улюблених соціальних мережах про походження назви свого населеного пункту або того, який вони хочуть відвідати. Також можна запропонувати їм створити сторінку в Instagram або Facebook присвячену ойконімам Долинщини. Завдання полягає в тому, щоб учні вигадали профіль, де вони будуть креативно висвітлювати важливі факти про ойконіми та походження назв своїх населених пунктів. Дітям також варто запропонувати використовувати так звані хештеги, тобто мітки в соціальних мережах, які допомагають знаходити повідомлення чи дописи на певну тему, наприклад “Ойконіми Долинщини” [1, 89]. Так можна поєднати шкільні знання з повсякденним цифровим середовищем учнів, значно підвищуючи їхню зацікавленість. Цей підхід дає змогу учням не лише виразити себе, а й навчитися нового, зокрема планувати контент, продумувати дизайн, підтримувати активність

та аналізувати результати. Застосування подібних сучасних методик допомагає учням розвивати як мовні, так і технологічні навички.

Метод проєктів є ефективним інструментом для активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхнього критичного мислення, творчих здібностей та вміння застосовувати знання на практиці. Під час виконання проєкту учні вчать міркувати, дискутувати та знаходити необхідну інформацію самостійно. Для учнів 5-7 класів можна запропонувати створити презентації, додаючи текст, зображення та відеоматеріали про населені пункти, які вони досліджують. Це добре їх підготує до складнішої роботи у майбутньому. Учні 9-11 класів варто давати завдання виконати проєкти, максимально наближені до життєвих ситуацій, щоб вони могли спробувати себе в ролі дослідників, істориків чи журналістів. Наприклад, клас можна поділити на групи, кожній з яких дати завдання: підготувати доповідь у формі презентації, відео чи усної розповіді про історію та походження назви обраного села чи міста. Це дозволить учням не лише систематизувати та узагальнити знання, а й поглибити їхній інтерес до рідного краю. Після презентації робіт обов'язковим етапом є обговорення їхніх результатів, аналіз успіхів і помилок школярів з метою надання порад для майбутніх проєктів, а також проведення рефлексії. Педагог має враховувати індивідуальні особливості учнів, підбираючи завдання, що відповідають їхнім потребам та рівню знань. Творчий підхід до проєктної діяльності допомагає досягти кращого розуміння теми, розвинути мовленнєві навички та творчий потенціал, а також поглибити інтерес до української мови.

Ігрові технології – це унікальна форма навчання, що робить уроки цікавішими та пізнавальними, виводячи роботу учнів на творчо-пошуковий рівень. Завдяки дидактичним іграм учні краще запам'ятовують, повторюють і закріплюють інформацію. Одним зі способів застосування ігрових технологій є використання мобільних додатків або онлайн-ігор. Наприклад, для вивчення ойконімів можна створити кросворди, де учні відгадують назви сіл за їхнім описом. Або ж можна

зіграти з класом у вікторину з різноманітними запитаннями щодо їхньої малої батьківщини. Запитання можуть бути теоретичними; на логіку (від якого предмета, імені, явища тощо пішла така назва населеного пункту); або ж такими, які спонукають учнів до змагань, зокрема, перевірити, хто знає більше сіл Долинщини, чи може правильно дослідити їхню внутрішню форму. Вчителі часто використовують онлайн-сервіси для створення інтерактивних дидактичних вправ. Тут можуть стати корисними такі сайти, як: LearningApps.org, [Wordwall](http://Wordwall.net), [WordArt](http://WordArt.net).

Важливо пам'ятати, що ігрові елементи мають доповнювати, а не замінювати традиційні методики. Правильно підібрана гра робить урок легшим і цікавішим, створюючи позитивний настрій та залучаючи навіть найпасивніших учнів, а також допомагає вчителю краще оцінити знання та вміння школярів.

Отже, ознайомлення здобувачів освіти з ономастикою треба починати з перших днів перебування в закладах загальної середньої освіти й протягом подальшого навчання ці знання повинні поглиблюватися. Якщо викладач не встигає опрацювати ономастичні вправи під час основних занять, ретельно сплановані додаткові заняття, робота в гуртках допоможуть у цьому. Завдання та вправи з ономастики мають бути творчими та пошуковими. Виконуючи їх, учні частину інформації повинні отримувати від вчителя, а частину – збирати самостійно.

II. 3. Експериментальна перевірка ефективності методики вивчення ойконімів у закладах загальної середньої освіти

Дослідження ефективності методики вивчення власних назв у закладах загальної середньої освіти проводилося у Ліцеї №1 м. Долина на базі двох десятих класів, з яких 10-А клас визначений нами як контрольний, а 10-Б клас – як експериментальний. Кількість учнів у класах та стан успішності майже однакові.

Наше дослідження мало теоретико-експериментальний характер і складалося з двох етапів. На першому етапі ми визначили сферу та проблему дослідження, вивчили психолого-педагогічну та навчально-методичну літературу, а також педагогічний досвід учителів. На основі цього були сформовані завдання для подальшої роботи. На другому етапі ми розробили шляхи реалізації експериментального дослідження та провели сам експеримент. Після цього проаналізували та узагальнили результати, зробили висновки та окреслили перспективи для подальших досліджень.

Дослідження дало змогу проаналізувати методи роботи та визначити, яке місце в системі цих методів займають вправи. Дослідження ґрунтувалося на припущенні, що ознайомлення з системою власних назв у здобувачів освіти позитивно впливає на їхнє виховання та пізнавальну діяльність.

У експериментальному класі ми розширили стандартний методичний матеріал підручника, додавши розроблені вправи. Усю запропоновану систему вправ реалізували, працюючи у малих групах або в парах. Ця система була розроблена з урахуванням того, що процес формування вміння аналізувати власні назви складається з кількох тісно пов'язаних між собою етапів: сприймання, відтворення та осмислення нового матеріалу, закріплення набутих знань і навичок.

У 10 класі вивчення власних назв виходить за межі теоретичного засвоєння норм української мови. Головним завданням є формування наукового погляду на

оніми. Здобувачі освіти класифікують оніми (наприклад, ойконіми, гідроніми, антропоніми) та систематизують знання про функціональні, структурні й семантичні особливості власних назв. Вони порівнюють оніми із загальними назвами на глибинному рівні, а не лише за ознакою великої літери. Наступним кроком є розвиток аналітичних та дослідницьких умінь. На цьому етапі учні переходять від пасивного споживання інформації до її активного дослідження. Мета опанування практичних навичок роботи з ономастичним матеріалом полягає в тому, щоб навчити учнів використовувати ці знання. Вони вчаться утворювати власні назви (наприклад, для вигаданого підприємства чи вебсайту), аргументувати доцільність чи недоцільність перейменування певних об'єктів, а також грамотно використовувати таку лексику у наукових роботах, есе та інших текстах. Нарешті, учні усвідомлюють роль ономастики в культурі та суспільстві. Це фінальний етап, на якому вони розуміють, що власні назви – це не просто слова, а важливий елемент національної ідентичності. Кожен із цих напрямків реалізується через виконання спеціальних вправ, що допомагають учителю розвинути й удосконалити у школярів уміння працювати з онімною лексикою.

На першому етапі роботи ми зосередили увагу на ґрунтовному зануренні в теорію ономастики та розробили методiku, яка уможливила сприймати власні назви як елементи окремої наукової дисципліни. Основна робота полягала в аналізі ойконімів та їхньої внутрішньої форми, будови. Ми пояснювали значення цих слів, їхнє походження, а також тренували логічне мислення учнів та прищеплювали їм бажання перевіряти матеріал за довідковою літературою. Отже, нам вдалося закласти теоретичну основу для подальшого осмислення специфічних особливостей ойконімів, і саме ця система роботи стала базою нашої експериментальної методики. В експериментальному класі ми застосували методiku, яка передбачала роботу з власними назвами за допомогою спеціально підібраних вправ.

У контрольному класі навчання проводилося за стандартною програмою з української мови. Протягом і після експерименту ми аналізували роботи учнів з обох класів – як експериментального, так і контрольного.

Результати експериментального дослідження наведено в таблиці.

№	Завдання	Контрольний клас, %	Експериментальний клас, %
1.	Уміння пояснити, що таке ойконіми та окреслити їхні особливості.	45	91
2.	Уміння співвідносити ойконіми з конкретними історичними, географічними та лінгвістичними явищами.	76	86
3.	Уміння проводити дослідницький аналіз ойконімів.	75	91
4.	Уміння працювати з довідковою літературою	70	82
5.	Уміння аргументувати свою позицію щодо зміни назв.	77	94

Після виконання спеціально підібраних завдань та вправ ми з'ясували, що на завершальному етапі учні експериментального класу продемонстрували кращі результати, ніж учні контрольного класу. Ці позитивні результати підтверджують ефективність нашої методики і вказують на необхідність включення таких вправ у структуру уроків української мови у закладах загальної середньої освіти, а також на подальше вдосконалення та планування уроків на її основі.

Отже, ми проаналізували походження назв населених пунктів Долинщини. На основі цього розробили й описали методику вивчення ойконімів на уроках української мови. Головною метою методики стало формування в учнів наукового погляду на оніми та розуміння їхньої ролі як важливого елемента національної

ідентичності. Ефективність розробленої методики підтверджена експериментальною перевіркою, проведеною у Долинському ліцеї №1 у двох десятих класах. Результати експерименту засвідчили позитивну динаміку в засвоєнні учнями знань з ономастики, а також у розвитку їхнього аналітичного та творчого потенціалу.

ВИСНОВКИ

Мета сучасної школи – сформувати цілісну особистість, виявити та розвинути здібності учнів, сформувати ключові компетентності й бажання вчитися, а також створити умови для самовираження здобувачів загальної середньої освіти. Одним з ефективних засобів для досягнення цих цілей є використання на уроках української мови ономастичного матеріалу. Такий зміст навчання стимулює пізнавальну активність учнів, допомагає розвивати лексичні вміння, розширює світогляд і формує цілісну україномовну особистість.

Наша робота присвячена вивченню ойконімікону рідного краю в закладах загальної середньої освіти (на матеріалі ойконімів Долинщини, сучасного Калуського району Івано-Франківської області).

Результати дослідження ефективності вивчення власних назв у контексті мовної освіти здобувачів загальної середньої освіти уможливили зробити такі висновки:

1. Власні назви, серед яких чільне місце займають назви поселень – цікавий та культуроємний мовний матеріал. Вони відображають багатство мови й особливості національного назвотворення. Їхній аналіз вимагає аналітичного підходу і наукового обґрунтування як з погляду мовознавства, так і з погляду їхньої педагогічної цінності та практичного застосування.

2. Ми зібрали та проаналізували назви поселень Долинщини (сучасного Калуського району Івано-Франківської області). Опрацьований ономастичний матеріал можна використати при вивченні елементів ономастики на уроках української мови та під час позакласної роботи в закладах загальної середньої освіти.

3. Аналіз навчальних програм з української мови демонструє, що теми з ономастики вивчаються послідовно та систематично протягом навчання у закладах загальної середньої освіти (без означення такого терміну). Ця робота починається в 5-6 класах (вживання онімів у діловому мовленні), У сьомому класі здобувачі

освіти вивчають правопис власних назв (вживання великої літери та лапок), у восьмому класі вивчення онімів інтегровано у виконання творчих завдань. У дев'ятому класі тема про вживання пропріальної лексики розглядається за аналізу текстів різних стилів. Завершується вивчення ономастики в 10-11 класах (рівень стандарту), де учні опановують теми “Складні випадки написання географічних назв”, “Складні випадки написання прізвищ”, “Творення й відмінювання чоловічих та жіночих імен по батькові”, “Уживання великої літери”.

4. Ми розробили систему вправ (уміщено в Додатку), спрямованих на формування в учнів умінь працювати з онімним матеріалом. У середніх класах ці завдання допомагають школярам знаходити власні назви в тексті, аналізувати їх, співвідносити з конкретними суб'єктами чи об'єктами, тлумачити їхнє значення. У старшій школі учні систематизують знання про функціональні, структурні й семантичні особливості власних назв. Вони вчаться використовувати знання на практиці – аналізувати оніми, аргументувати вагомість іменувань та доцільність перейменувань, грамотно використовувати онімний матеріал.

5. Експериментальне дослідження, проведене на базі десятих класів Ліцею № 1 м. Долина, підтвердило ефективність розробленої нами системи вправ і завдань. Вона виявилася дієвим засобом для розвитку лексичних умінь, навичок та творчого потенціалу учнів.

Отже, результати магістерської роботи підтверджують, що системне вивчення ономастики є ефективним засобом поглиблення мовних знань, розвитку аналітичного мислення та усвідомлення значущості культурно-історичної спадщини свого краю. Розроблена методика може бути використана вчителями-словесниками для підвищення ефективності уроків та зацікавленості учнів у вивченні української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- **АТУ** — Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ : на 1 січня 1987 року / ред. В. І. Кирненко ; В.І.Стадник. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1987. 504 с.
- **Бучко** — Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття : монографія. Львів : Світ, 1990. 144 с.
- **Габорах** — Габорах М. Назви гір Івано-Франківщини : словник-довідник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2005. 352 с.
- **Грінченко** — Словарь української мови — упорядник з дод. влас. матеріалу Б.Грінченко. Київ : Наукова думка. 1907-1909. Т. 1-4.
- **Громко** — Громко Т.В., Лучик В.В., Поляруш Т.І. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини. Київ; Кіровоград : РВГЦ КДПУ, 1999. 224 с.
- **Гук** — Гук В.Ю. Святиня крізь століття. Історія церкви Св. Параскеви у с.Церківна. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2009. 472 с.
- **Гуцульщина** — Гуцульщина : Історико-етнографічне дослідження / ред. колегія : Ю.Г.Гошко та ін. Київ : Наукова думка, 1987. 471 с.
- **Данилюк** — Данилюк О.К. Словник народних географічних термінів Волині. Луцьк : Надстир'я, 1997. 108 с.
- **Демчук** — Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVII ст. : монографія. Київ : Наукова думка, 1988. 172 с.
- **ІМСУ ІФ** — Історія міст і сіл Української РСР : Івано-Франківська область / ред. колегія : О.О. Чернов та ін. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1971. 639 с.
- **ЙФМ** — Йосифінська (1785-1788) і Францисканська (1819-1820) методики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів / ред. П. Захарчишина. Київ : Наукова думка, 1965. 356 с.
- **Кісь** — Кісь Я. Виникнення і розташування міст на території Руського і Белзького воєводства від XIV до середини XVII століть. *Архіви України*. 1968. № 1. С. 35-41.
- **КПУ Льв.** — Книга пам'яті України : Львівська область : у 4 томах / ред. колегія М.В. Косів, В.М. Савчак та ін. Львів : ВЦ "Пам'ять", 1995. Т.1. 536 с.; Т.2. 560 с.
- **Редько 2007** — Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ. Львів : ТОВ "Простір-М.", 2007. Т. 1-2.
- **СГУ** — Словник гідронімів України / ред. колегія : А.П. Непокутний, О.О. Стрижак та ін. Київ : Наукова думка, 1979. 783 с.
- **Сіреджук** — Сіреджук П. З хроніки заселення Галицької Гуцульщини. *Історія Гуцульщини* / ред. М.Домашевський. Львів : Логос, 1999. Т.4. С.124-151.
- **Сл. БГ** — Словник буковинських говірок / ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.

- **СУМ** — Словник української мови / ред. І.К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т. 1-11.
- **Трійняк** — Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ : Довіра, 2005. 509 с.
- **Устиянович** — Устиянович К. Путь за Бескид : “Святославіє” і традиція о Святославі 1015 р. *Подорожі в Українські Карпати* : збірник / упорядник і вступ. ст. М.А. Вальо. Львів : Каменярь, 1993. С. 199-219.
- **Худаш** — Худаш М.Л З історії української антропонімії: монографія. Київ : Наукова думка, 1977. 236 с.
- **Худаш 1995** — Худаш М.Л Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів: Утворення від слов'янських автохтонних відкомпонітованих скорочених особових власних імен. Київ : Наукова думка, 1995. 363 с.
- **Худаш 2004** — Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). Львів : ПТВФ “Афіша”, 2004. 536 с.
- **Чучка** — Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с.
- **Шульгач** — Шульгач В.П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції): монографія. Київ : Ін-т української мови НАН України, 1998. 368 с.
- **Holutiak** — Holutiak-Hallick S.P. Jr. Dictionary of Ukrainian Surnames in the United States. Georgia : Slavic Onomastic Research Group, 1994. 493 с.
- **Im. m.** — Imenik mesta. Pregled svih mesta i opština, narodnih odbora srezova i pošta u Jugoslaviji/ Sast.: B. Đorđević, M. Đukić, A. Kalderon. Beograd : Službenog lista FNRJ, 1956. 499 с.
- **Rymut** — Rymut K. Nazwiska polaków: Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków : Wyd-wo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1999-2001. Т. 1-2.
- **SG** — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich / red. F. Sulimierskiego. Warszawa : Nowy Swiat, 1880-1904. Т.1-15.
- **Vasmer RGN** — Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. Wiesbaden : Akademie der Wissenschaften und der Literatur, 1962-1980. Том 1-10.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова Т.М. Словник понять і термінів з Інтернет-маркетингу. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 138 с.
2. Бучко Г., Бучко Д. Історична та сучасна українська ономастика : Вибрані праці. Чернівці : Букрек, 2013. 456 с.
3. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття. Львів : Світ, 1990. 144 с.
4. Вербич С. О. Українська ономастика : перспективи розвитку. Українська мова. 2010. № 3. С. 73–80.
5. Волянчук І. Актуальність вивчення ономастики в школі. Нова педагогічна думка : наук.-метод. журн. Рівне, 2014. № 2. С. 109–111.
6. Габорак М. М. Семантико-словотвірні типи ойконімів Прикарпаття (XII–XX ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 1999. 17 с.
7. Гнатюк В. Аматорська топоніміка : потрібна розумна межа. Дивослово. 2011. № 4. С. 34–35.
8. Данилюк О. К. Сутність мовленнєво-комунікативної культури майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогіка* : зб. наук. пр. / ред.: М. Музичук, О. К. Данилюк. Луцьк, 2015. С. 137–143.
9. Дешкевич В. Ономастичний матеріал на уроках української мови в початкових класах. *Лінгвогеографія Черкащини*. Київ : Знання, 2012. С. 93–94.
10. Жуйкова М. Трансляція культурної інформації в процесах номінації. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк, 2014. № 1. С. 95–105.
11. З історії Долини : зб. іст.-краєзн. ст. / ред.: М. М. Романюк, Т. Л. Сенів, В. С. Гаразд. Долина : п.п. Петричук О. П., 2010. Вип. 2. 222 с.
12. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. / ред. О. О. Чернов. Київ : АН УРСР, Ін-т історії, 1971. Т. 9 : Івано-Франківська область. 640 с.
13. Карпенко Ю. Дещо про вивчення власних назв. *Українська мова*. 2010. № 1. С. 39–45.
14. Кононенко В. І. Мова в контексті культури : монографія. Київ : Івано-Франківськ, 2008. 390 с.
15. Котович В. В. Ойконімія України як лінгвокультурний феномен : монографія. – Дрогобич : Посвіт, 2020. – 448 с.
16. Котович В. Ономастичний компонент у мовній освіті майбутніх учителів початкової школи. *Молодь і ринок*. – №8 (115). Дрогобич, 2014. С. 14–19.
17. Котович В.В. Походження назв населених пунктів Опілля. Дрогобич : Відродження, 2000. 156 с.
18. Кучерук О. Сучасні технології навчання мови як методична проблема. *УМЛШ*. 2006. №6. С.17–21.

19. Лукаш Г. П. Нотатки з теорії ономастики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки* : наук. журн. Житомир, 2023. Вип. 2 (100). С. 184–194.
20. Лучик В. В. Про нові напрями української ономастики. *Філологічні дослідження* : зб. наук. пр. з нагоди 80-річчя члена-кореспондента НАН України, доктора філол. наук, проф. Юрія Олександровича Карпенка. Одеса, 2009. С. 144–146.
21. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі : навч. посібник. Київ : Вид-во НПУ, 2017. – 607 с.
22. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / ред.: М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2014. 400 с.
23. Модельна навчальна програма “Українська мова. 10–11 класи. Рівень стандарту”. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 05.08.2025).
24. Модельна навчальна програма “Українська мова. 5–9 класи” для закладів загальної середньої освіти / О. Заболотний та ін. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyy.ta.in.14.07.21.pdf> (дата звернення: 05.08.2025).
25. Обереги нашої спадщини / ред. М.О. Борис. Брошнів : Таля, 2006. 192 с.
26. П’єстрак Ф., Костов’єцька Я., Стемлер Ф. Долина. Три погляди з минулих літ / ред. Г. Максимів ; пер. з пол. Ю. Петрухіна. Київ : Укр. пріоритет, 2018. 144 с.
27. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Каб. Міністрів України від 30.09.2020 № 898 : станом на 2 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-p#Text> (дата звернення: 05.08.2025)
28. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верхов. Ради України від 17.07.2020 № 807-IX : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата звернення: 05.08.2025).
29. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., допов. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 272 с.
30. Соколова А. В. Специфіка вивчення ономастики в закладах середньої освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки* : наук. журн. Житомир, 2021. Вип. 2 (117). С. 138–145.
31. Студії з ономастики та етимології. 2021–2022 / Відп. ред. В.П. Шульгач. Київ : Інститут української мови НАН України, 2022. 279 с.

- 32.** Торчинська Т. А. Онімія підручників з рідної мови для початкових класів. *Мовознавство. Літературознавство. Методика* : Збірник наукових і навчально-методичних праць. Вип. І. Київ : Знання, 2009. С. 85–89.
- 33.** Торчинська Т. Ономастична підготовка майбутніх учителів початкових класів. Навчально-виховний процес в середній та вищій школі. Вип. 3. Умань, 2007. С. 266–268.
- 34.** Торчинський М. М. Українська ономастика : навчальний посібник. Київ : Міленіум, 2010. 238 с.
- 35.** Худаш М. Л. Українські карпатські й прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). Львів : Світ, 2004. 320 с.
- 36.** Цілуйко К. К. Програма збирання матеріалів для вивчення топоніміки України. Київ : Вид. АН УРСР, 1962. 20 с.
- 37.** Чумаченко А. О. Функційно-стилістичний підхід до вивчення засобів художньої ономастики в профільній школі : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра : 10.01.05. Кривий Ріг, 2023. 84 с.
- 38.** Шульгач В. П. Ойконімія Волині. Етимологічний словник-довідник. Київ : Кий, 2001. 189 с.
- 39.** Ярич І. Біля витоків поселень Долинщини та Болехова. Долина : [без м. в.], 2007. – 62 с.
- 40.** Яцій В. О. Ойконімія Івано-Франківської області : історико-етимологічний словник. Київ : Наукова думка, 2015. 388 с.

ДОДАТОК

Дидактичні вправи

Вправа 1

Дайте відповіді на запитання:

- 1) Що таке ономастика? Що вона вивчає?
- 2) Що таке ойконіми? Чим вони відрізняються від інших власних назв?
- 3) Що таке словотвірна модель?
- 4) Від яких слів можна утворити ойконіми?
- 5) Що нам допомагає визначити словотвірну модель ойконімів?
- 6) Навіщо знати походження назв населених пунктів?

Вправа 2

1) Знайдіть у словнику ойконімів Івано-Франківської області [84] такі ойконіми: Белеїв, Велика Тур'я, Гериня, Гошів, Грабів, Долина, Діброва, Княжолука, Крива, Лоп'янка, Мала Тур'я, Надіїв, Новичка, Оболоння, Підбережжя, Рахиня, Слобода Долинська, Солуків, Тростянець, Тяпче, Яворів, Якубів.

2) Складіть власний мінісловник на вибір:

а) “Словник ойконімів Долинського краю” (тут повинні бути словникові статті про назви населених пунктів Долинської громади);

б) “Топонімічний словник моєї родини” (тут повинні бути словникові статті про населені пункти, де колись проживали чи народились члени вашої родини);

с) “Словник міст і сіл Франківщини, у яких я хочу побувати” (те саме завдання, проте вже про ті населені пункти, які ви хочете відвідати).

Будова словникової статті має бути така: 1) Назва населеного пункту. 2) До якої громади належить. 3) Найдавніша писемна згадка. 4) Від якого слова чи словосполучення походить ойконім.

Вправа 3

1. Зробіть словотвірний та морфемний аналіз цих слів: Гериня, Гошів, Гузіїв, Долина, Діброва, Заріччя, Кальна, Княжолука, Козаківка, Кропивник, Липа, Лолин, Лужки, Максимівка, Мала Тур'я, Міжріччя, Мислівка, Надіїв, Новий Мізунь, Новичка, Новоселиця, Оболоння, Пациків, Підліски.

2. Підкресліть у них суфікси **-ів, -ин, -ів-ка, -ов-е** та дайте відповідь на запитання: Чи допомагають нам ці морфеми визначити словотвірну модель ойконімів?

3. Як ми можемо упевнитися у правильності наших висновків?

Вправа 4

Скажіть, чи правдиві такі твердження:

1) Село Белеїв отримало свою назву через легенду про татарського хана Бела, який зупинився в цій місцевості, щоб “поїсти” (“там, де Бела їв”).

2) Назва Тростянець походить від слова “тростянець”, що означає місцевість, яка поросла тростиною, очеретом.

3) Долина отримала свою назву з легенди про соляне джерело в цій місцевості.

4) Село Лоп’янка так називається, бо тут жив чоловік, який “лопотів”, тобто швидко говорив.”

Вправа 5

Визначте, чи ці ойконіми утворені від загальних назв чи від власних (імен, прізвищ і прізвицьк людей): *Вигода, Долина, Гошів, Вишків, Грабів, Гошів, Діброва, Оболоня, Лопин, Підліски, Козаківка, Шевченкове, Бубнище.*”

Пригадайте! Ойконіми, що пішли від власних назв мають у своїй будові суфікси **-ів, -ин, -ів-ка, -ов-е**. Спробуйте знайти їх у цих словах та підкреслити. Це допоможе вам не сплутати словотвірну модель.

Вправа 6

Уявіть, що ви письменники й вам треба створити свою власну країну з містами та селами. Придумайте 10 назв сіл та міст, використовуючи вивчені словотвірні моделі ойконімів. Поясніть походження придуманих ойконімів однокласникам.

Вправа 7

Припустимо, що назву міста Долина хочуть замінити на іншу.

1) Які інші варіанти назви спадають вам на думку? Оберіть шляхом голосування один з найкращих з запропонованих.

2) Поділіться на дві команди, одна з яких буде аргументувати доцільність нової назви, а інша обстоюватиме колишню. Хай кожна підготує колективно по 3 аргументи на користь своєї позиції.

Вправа 8

Напишіть есе в публіцистичному стилі, присвячене одноденному туристичному маршруту вашим містом/селом. Пригадайте назви вулиць і визначних місць обраного населеного пункту. Спробуйте відгадати походження цих слів.

Не забувайте!) Ваші припущення та здогадки слід перевіряти у словниках. Це допоможе вам уникнути помилок і не спиратися лише на народну етимологію, що забезпечить точність і правдивість ваших висновків.

Вправа 9

Диктант

Ангелівка, Белеїв, Болехів, Бубнище, Буковець, Велика Тур'я, Вигода, Витвиця, Вишків, Гериня, Гошів, Гузіїв, Долина, Діброва, Заріччя, Кальна, Княжолука, Козаківка, Кропивник, Липа, Лолин, Лужки, Максимівка, Мала Тур'я, Міжріччя, Мислівка, Надіїв, Новий Мізунь, Новичка, Новоселиця, Оболоння, Пациків, Підліски, Підбережжя, Поляниця, Пшеничники, Раків, Рахиня, Розточки, Сенечів, Слобода Болехівська, Слобода Долинська, Солуків, Станківці, Старий Мізунь, Суکیل, Танява, Тисів, Тростянець, Тяпче, Церківна, Шевченкове, Яворів, Якубів.

Вправа 10

Напишіть допис в улюблених соціальних мережах на вибір:

- про походження назви свого населеного пункту або того, який ви хочете відвідати. Прикріпіть до свого допису фотографії цього міста чи села. Також ви можете поділитися якоюсь цікавинкою про обране вами місце.
- про ойконіми та їхню важливість сьогодні, коли ворог разом з історією стирає все, що може на неї натякнути.

Вправа 11

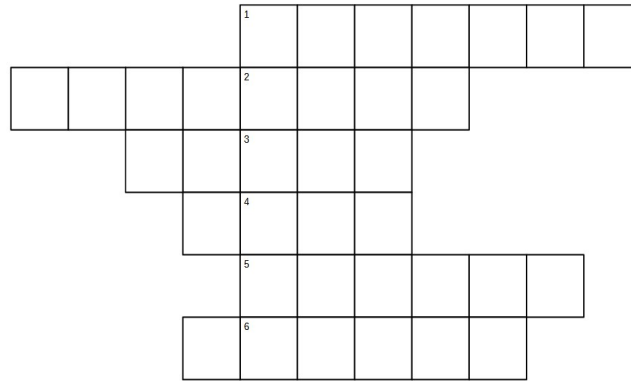
Створіть колективно з класом сторінку в Instagram або Facebook присвячену ойконімам Долинщини. Вигадайте профіль, де ви будете креативно висвітлювати важливі факти про ойконіми та походження назв своїх населених пунктів.

Порада ^-^ : Використовуйте хештеги, наприклад “#ОйконімиДолинщини” та запустіть у соцмережі челендж “#іЧужомуНаучайтесьіСвогоНеЦурайтесь”, який пробудить у глядачів бажання знайти походження назви й свого населеного пункту.

Вправа 12

Створіть презентацію/відео/плакат про обраний вами населений пункт. Розкажіть про його історію, цікаві місця та не забувайте розкрити таємниці назви слухачам.

Кросворд

(рис. 1.1)

Запитання:

1. Ця назва пішла від слова, що означає 'дубовий ліс'.
2. А ця від того, що означає 'низина', 'заливні луки біля ріки чи озера'.
І саме тут народився адвокат нашого хороброго Степана Бандери — Володимир Горбовий.
3. Колись це місце, яке, можливо, було двором чи хутором, належало Полі.
4. Ця назва пішла від однойменного струмка, який своєю чергою позичив її у дерева, з листя якого можна заварити запашний чай.
5. Це село дарує надію, бо колись належало чоловіку з таким ім'ям.
6. Ім'я цьому селу подарувала колись Таня.

Відповіді:

(рис 1.2)

Гра "Міста"

Назвіть ойконіми Івано-Франківщини, кожен з яких буде починатися на останню букву попереднього. Якщо не можете придумати на останню, то можна на передостанню.

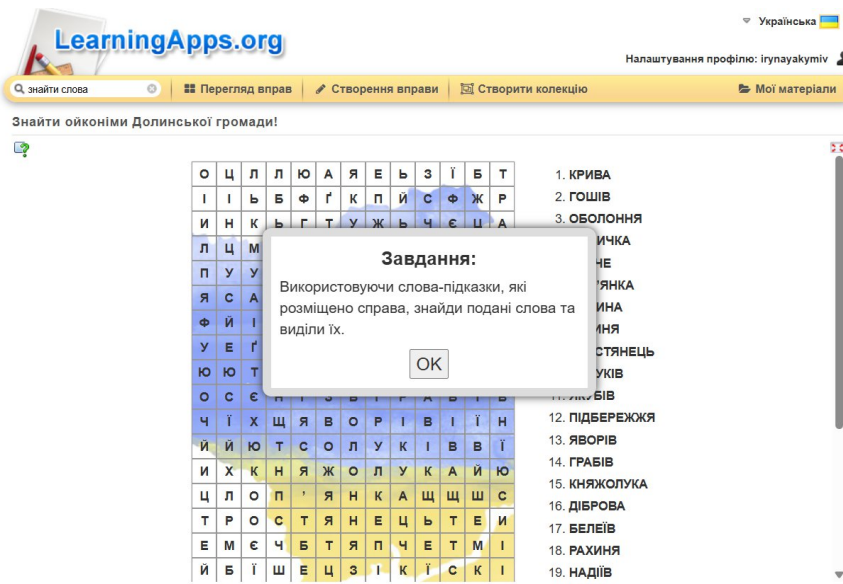
Наприклад, *Долина => Ангелівка => Антонівка => Калуш => Шевченкове...*

Не зупиняйтеся! Якщо населені пункти Івано-Франківщини закінчуються, можете пригадати міста і села сусідніх областей.

Електронні вправи (LearningApps.org)

1. Вправа “Знайди слово”. (рис. 2.1 та рис. 2.2) Учні мають знайти з-поміж багатьох різних літер ті, з яких можна скласти ойконіми Долинщини.

Покликання: <https://learningapps.org/display?v=pjbpurqe325>

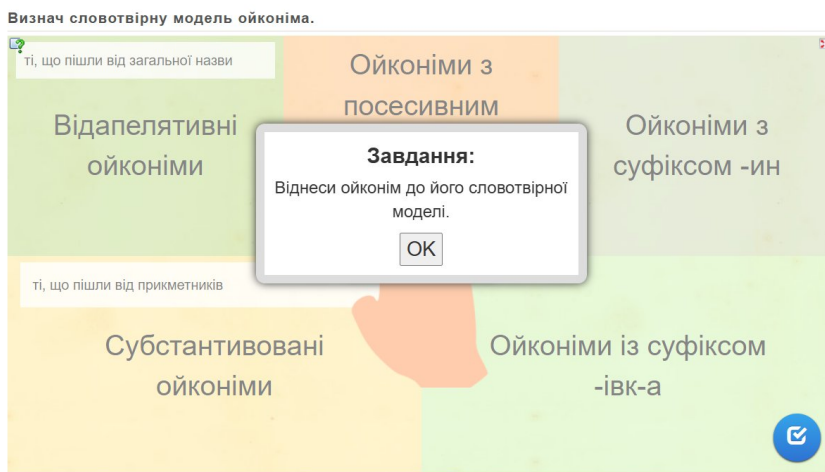
(рис 2.1)

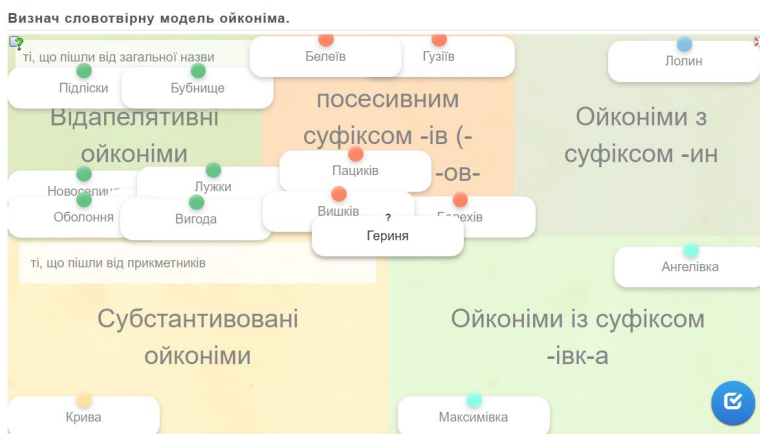
(рис 2.2)

2. Вправа “Віднеси до певної групи” (рис. 3.1, рис. 3.2 та рис. 3.3). Учні мають віднести ойконіми до їхньої словотвірної моделі.

Покликання: <https://learningapps.org/display?v=pbmb93y3525>

(рис. 3.1)

(рис. 3.2)

(рис 3.3)